

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

**Obhajoba úcty k obrazům podle argumentace Theodora Abú Qurry
(755–830)**

Bakalářská práce

Autor: Mgr. Eliška Vrbová

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Náboženská výchova

Vedoucí práce: ThLic. Mgr. Lukáš de la Vega Nosek, Ph.D.

Oponent práce: doc. Mgr. David Bouma, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Eliška Vrbová

Studium: P18K0077

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Náboženská výchova

Název bakalářské práce: **Obhajoba úcty k obrazům podle argumentace Theodora Abú Qurry (755-830)**

Název bakalářské práce AJ: Defense of veneration of images according to argumentation of Theodore Abu Qurrah

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude zabývat tématem křesťanské úcty k obrazům podle Theodora Abú Qurry, melchitského biskupa žijícího na přelomu 8.-9. století. Práce představí jeho argumentaci ve prospěch úcty k ikonám na základě analýzy jednoho z jeho traktátů. Práce se zaměří na argumenty, kterými hájí úctu k obrazům proti ikonoklastům, a na prameny, kterými se Abú Qurra inspiroval. Analýza bude vycházet z francouzského, italského a anglického překladu, původně arabského díla.

Alain Besancon, Zakázaný obraz. Intelektuální dějiny obrazoborectví, Barrister and Principal, 2013, 405 s., ISBN 978-80-87474-95-2

Sv. Jan Damašský, Řeči na obranu obrazů, Pavel Mervart, 2012, 153 s., ISBN 978-80-7465-017-8

Sidney H. Griffith, Theodore Abu Qurrah's Arabic Tract on the Christian Practice of Venerating Images, journal of the American Oriental Society 105, 1985, pp. 53-73

Sidney H. Griffith, Theodore Abu Qurrah. A Treatise on the Veneration of the Holy Icons (Eastern Christian Texts in Translation), Leuven: Peeters Publishers, 1997, ISBN: 978-90-6831-928-6

Paola Pizzo, Abu Qurrah, La difesa delle icone, Jaca Book Milano, 1995, 187 s., ISBN 88-16-40384-5

Egon Sendler, Ikona-obraz Neviditelného, Refugium Velehrad-Roma, 2011, 382 s., ISBN 978-80-7412-095-4

Egon Sendler, Ikony Krista: víra, umění, liturgie, teologie, Karmelitánské nakladatelství, 2010, 340 s., ISBN 978-80-7195-398-2

Theodore Abu Qurrah, Un traité sur la vénération des saintes images (<http://srbigham.com/articles/veneration-images.html>)

Zadávající pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: ThLic. Mgr. Lukáš de la Vega Nosek, Ph.D.

Oponent: doc. Mgr. David Bouma, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.3.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne:

Mgr. Eliška Vrbová

Poděkování

Děkuji ThLic. Lukášovi de la Vega Noskovi, Ph.D. za odborné vedení práce, zvláště za všechny cenné připomínky, trpělivost a vstřícnost. Děkuji i své rodině za trpělivost a podporu během celého studia.

Anotace

VRBOVÁ, Eliška. *Obhajoba úcty k obrazům podle argumentace Theodora Abú Qurry (755–830)*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 48 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se věnuje tématu úcty k obrazům v díle syrského biskupa Theodora Abú Qurry žijícího v 8.–9. století. Abú Qurra napsal traktát o úctě k obrazům, který se snaží vysvětlit smysl tvorby obrazů Ježíše Krista a svatých a zvláště důvody úcty k nim. Adresáty byli jak křesťané, tak židé a muslimové, se kterými se Abú Qurra setkával a diskutoval o věrohodnosti křesťanství.

Práce nejprve představuje život a dílo Theodora Abú Qurry. Poté nastiňuje historický vývoj názorů na tvorbu obrazů až do doby, kdy Abú Qurra žil. Hlavní část práce se věnuje samotnému spisu, tedy jeho popisu a analýze jeho částí.

Cílem práce je analýza argumentace, kterou Theodor Abú Qurra použil k obhajobě obrazů a úcty k nim, včetně pramenů, kterými se inspiroval. V závěru se snaží odpovědět také na otázku, zda některé důrazy v Abú Qurrově argumentaci mohou být aktuální i dnes.

Klíčová slova: Theodor Abú Qurra, obraz, úcta k obrazům, ikonoklasmus, apologetika.

Annotation

VRBOVÁ, Eliška. *Defense of veneration of images according to argumentation of Theodore Abu Qurrah (755–830)*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2022. 48 pp. Bachelor Degree Thesis.

The bachelor thesis deals with the topic of the veneration of images in the work of Syrian Bishop Theodore Abu Qurrah living in the 8th and 9th century. Abu Qurrah wrote a treatise on the veneration of images, which seeks to explain the meaning of the images of Jesus Christ and the saints and especially the reasons for their veneration. The addressees were both Christian and Jews and Muslims with whom Abu Qurrah met and discussed the credibility of Christianity.

The work first presents the life and the work of Theodore Abu Qurrah. It then outlines the historical development of the opinions of images until Abu Qurrah lived. The main part of the work is devoted to the treatise itself, its description and the analysis of its parts.

The aim of this bachelor thesis is to analyze the argumentation that Theodore Abu Qurrah used to defend the images and respect for them, including the sources by which he was inspired. In the end, it also tries to answer the question of whether some emphases in Abu Qurrah's arguments can be relevant today.

Keywords: Theodore Abu Qurrah, image, veneration of images, iconoclasm, apologetics.

Obsah

Úvod	8
1. Život a dílo Theodora Abú Qurry	10
1.1 Kontext místa a doby života Theodora Abú Qurry	10
1.2 Život Theodora Abú Qurry	11
1.3 Abú Qurrovo dílo	15
2. Úcta k obrazům a obrazoborectví	17
2.1 Přístup judaismu k obrazům	17
2.2 Přístup k obrazům v raném křesťanství a po konstantinovském obratu	18
2.3 Přístup islámu k obrazům	20
2.4 První obrazoborecké období (725–787)	22
2.5 Obnova úcty k obrazům a reakce křesťanského Západu	23
2.6 Druhé obrazoborecké období (815–842) a vítězství ortodoxie	24
2.7 Teologický problém obrazoborectví	24
3. Abú Qurruv traktát o úctě k obrazům a jeho analýza	27
3.1 Vznik traktátu	27
3.2 Analýza a argumentace jednotlivých částí traktátu	28
3.2.1 Obhajoba křesťanské víry	28
3.2.2 Obhajoba tvorby obrazů	31
3.2.3 Obhajoba úcty k obrazům	35
3.2.4 Vysvětlení biblického zákazu klanění se před obrazy	39
3.2.5 Rozumové zdůvodnění vztahu obrazu a jeho předobrazu	41
3.2.6 Závěr traktátu	42
Závěr	43
Seznam pramenů a literatury	46
Příloha úryvků z francouzského překladu traktátu	1

Úvod

Žijeme ve vizuální době, kdy obraz je jedním z výrazných komunikačních prostředků. Často zanechává v paměti silnější stopu než slovo. Práce s obrazy je proto jedním z didaktických prostředků, který lze velmi dobře a efektivně využít i v oblasti katecheze a náboženské pedagogiky. Tento význam umění pro křesťanství se projevoval postupně. V prvních staletích našeho letopočtu, kdy křesťanské umění vznikalo, se opakovaně řešila otázka, zda je vůbec možné a dovolené zobrazovat Ježíše Krista a svaté. Ještě ožehavějším tématem se staly projevy úcty k těmto obrazům.

Předkládaná bakalářská práce se věnuje tématu existence obrazů a zvláště úcty k nim v díle Theodora Abú Qurry, biskupa žijícího na přelomu 8. a 9. století na území dnešní Sýrie a Turecka. Toto téma jsem zvolila z důvodu, že v sobě propojuje oblast teologie s uměním, které mi je blízké díky studiu dějin umění a které využívám často jako didaktický prostředek ve svém pedagogickém a katechetickém působení.

Theodor Abú Qurra žil v době, kdy tvorba obrazů a zobrazování Ježíše Krista byla stále otázkou diskuze i mezi křesťany. Vzhledem k tomu, že žil v oblasti dnešní Sýrie, přicházel do kontaktu i s židy a muslimy, kteří vystupovali proti tvorbě a úctě k obrazům. Jako reakci na tyto diskuze sepsal na počátku 9. století traktát o úctě k obrazům.

Práce si klade za cíl představit Abú Qurrovův spis a především jeho argumentaci ve prospěch úcty k obrazům. Zvolenou metodou proto bude analýza traktátu s důrazem na argumenty, kterými hájí úctu k obrazům, a na prameny, kterými se ve své argumentaci inspiroval. Na závěr se práce pokusí odpovědět na otázku, zda Abú Qurrovo dílo může být aktuální a inspirativní i dnes.

Práce se skládá ze tří kapitol. První kapitola chce čtenáři představit život a dílo Theodora Abú Qurry a uvést ho do kontextu doby, bez něhož nelze dobře pochopit Abú Qurrovo práci.

Druhá kapitola uvádí čtenáře do obecné problematiky úcty k obrazům. Představuje vývoj křesťanské úcty k obrazům a s tím související argumentaci pro a proti a to do 9. století, kdy boje příznivců obrazů (ikonodulů) a jejich odpůrců (ikonoklastů) končí vítězstvím ikonodulie. Zároveň je to období, do jehož závěrečné části spadá život a práce Theodora Abú Qurry. Vzhledem k tomu, že Abú Qurrova argumentace na podporu obrazů míří i na odpůrce z řad židů a muslimů, obsahuje kapitola také stručný nástin přístupu k obrazům z perspektivy těchto dvou náboženství.

Vzhledem ke složitosti situace ve východním křesťanství, zvláště ohledně christologických učení a herezí, se snažím v textu rozlišovat pojmy monofyzitismus a miafyzitismus. Jako monofyzitismus je definovaná hereze o Ježíšově jediné, a to božské, přirozenosti. Miafyzitismem je oproti tomu myšleno učení vzniklé jako reakce na nestorianismus, který hlásá přítomnost dvou oddělených přirozeností v Kristu. Miafyzitismus vyznává existenci jedné přirozenosti v Kristu, která ale má božský i lidský charakter a uchovává vlastnosti obou. Pro oponenty byli miafyzité vnímáni jako vyznavači monofyzitistické hereze, ale samy orientální ortodoxní církve toto stanovisko odmítaly.

Třetí kapitola se věnuje samotnému Abú Qurrovu spisu. Jednotlivé podkapitoly sledují strukturu traktátu. Theodor Abú Qurra se nejprve věnuje obhajobě samotného křesťanství, poté následuje obhajoba existence obrazů jako takových a dále argumentace pro úctu k nim. Tím ale traktát nekončí. Abú Qurra se na závěr spisu věnuje i dílčím otázkám, které z této problematiky plynou – vysvětlení starozákonního zákazu obrazů a otázce, zda existuje reálné spojení mezi obrazem a jeho lidským předobrazem.

Analyzovaný spis byl napsán v arabském jazyce. Kvůli neznalosti originálního jazyka a neexistenci českého překladu vycházím především z francouzského překladu, který je dílem Stéphana Bighama z roku 2010 vycházejícího z edice Ignace Dicka z roku 1986, s přihlédnutím do italského překladu badatelky Paoly Pizzo z roku 1995. Pro aktuální nedostupnost textu v tištěné podobě nebo pdf formátu odkazuji na verzi textu v programu Microsoft Word, která je součástí účtu S. Bighama na platformě Academia.edu. Elektronická verze obsahově odpovídá tištěné knize, liší se jen po formální stránce, a to počtem stran souboru. Pro přesnost významu základních termínů je uvádím i v arabském originálu, s jehož transkribcí mi pomohl ThLic. Lukáš de la Vega Nosek, Ph.D. Při použití arabských jmen vycházím z transkribce podle knih prof. Luboše Kropáčka.

Na závěr práce jsem pro úplnost zařadila přílohu obsahující úryvky z francouzského překladu traktátu od S. Bighama, na které v textu odkazuji, včetně vlastního překladu do češtiny. Používané zkratky biblických knih a biblické citace jsou převzaty z ekumenického překladu.

1. Život a dílo Theodora Abú Qurry

1.1 Kontext místa a doby života Theodora Abú Qurry

Oblast dnešního Turecka a Sýrie, kde Theodor Abú Qurra na přelomu 8. a 9. století žil, spadala v jeho době pod vládu chalífy, hlavy muslimské obce. Po smrti proroka Muhammada (roku 632) jeho následovníci – chalífové podnikli výboje do sousedních zemí. Využili úpadku byzantské a perské sasánovské říše a byli úspěšní v dobytí Palestiny a Sýrie, když zvítězili nad byzantskou říší v bitvě u Jarmúku v roce 636. Toto vítězství jim otevřelo cestu např. k získání Jeruzaléma, který se muslimům vzdal roku 638. Po získání dobytých území arabské obyvatelstvo tyto oblasti osídlilo a byli sem chalífou Umarem dosazeni místodržící.¹

Křesťanské a židovské obyvatelstvo nebylo obráceno na islámskou víru, protože podle Muhammada byla tato náboženství dovolena. Za předpokladu plnění povinností a předpisů tak byla obyvatelstvu zaručena nejen ochrana života a jmění, ale zůstaly povětšinou zachovány i jejich kostely a kláštery a bylo možné konat bohoslužby.²

Před polovinou 8. století došlo ke změně vládnoucí dynastie. Pod záminkou boje za práva Muhammadových potomků se dosud vládnoucí rodině Umájjovců postavil rod Abbásovců. Al-Abbás ibn Abd al Muttalib převzal titul chalífy roku 749 a jeho rod vládl chalífátu až do roku 1258.³ Na začátku vlády ztratili Abbásovcé část území muslimského Španělska a severní Afriky. Za jejich vlády pokračovaly nájezdy do okolních zemí a došlo k nepokojům uvnitř říše i rodiny, zvláště mezi syny Haruna ar-Rašída al-Amínem a al-Ma'múnem, známým ze života Theodora Abú Qurry.

Abbásovcé přesunuli sídlo ze syrského Damašku do nové metropole Bagdádu. Vládci podporovali vědu i umění a zřizovali nemocnice, veřejné knihovny či astronomické observatoře. Za al-Ma'múnova chalífátu (813–833) dospěla říše na kulturní vrchol. Al-Ma'mún založil v Bagdádu tzv. Dům moudrosti (Bajt al-hikma), kde byla překládána řecká díla z oblasti medicíny či přírodních věd.⁴ V chalífově paláci se konaly časté diskuze mezi zástupci různých křesťanských skupin a islámskými učiteli. Muslimové byli velmi zaujati schopností křesťanských intelektuálů využívat racionální argumenty a metody k obhajobě

¹ TAUER, Felix. *Svět islámu: Dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad 2006, s. 49.

² Tamtéž, s. 52.

³ B. Lewis o výměně dynastií v čele chalífátu mluví jako o skutečné revoluci v dějinách islámu. Srov. LEWIS, Bernard. *Dějiny Blízkého Východu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 70.

⁴ TAUER, Felix. *Svět islámu: Dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad 2006, s. 133.

jejich víry, čímž se pak inspirovali i stoupenci mu‘tazily, teologického směru sunnitského islámu. Tento směr se snažil chalífa al-Ma‘mún a jeho nástupci prosazovat.⁵

V abbásovském chalífátu se rychle rozvinul proces islamizace a arabizace, přičemž ale v každé části říše probíhal různě – v Íránu obyvatelstvo přijalo islám, ale zachovalo si svou řeč, v Sýrii nebo v Egyptě oproti tomu zůstalo městské obyvatelstvo přes přijetí arabštiny věrné křesťanské víře. Postavení židů a křesťanů se zpočátku nezhoršovalo, zvláště křesťané zaujímali i vlivná místa. Samospráva byla organizována podle náboženství, ne podle národnosti. Křesťany tak reprezentoval např. irácký nestoriánský patriarcha zvaný katholikos.⁶ S vládou chalífy al-Mutawakkila od roku 847 se situace proměnila – nedávno postavené kostely a synagogy v Bagdádu byly ničeny a křesťané a židé museli nosit označené oblečení. Theodor Abú Qurra tak mohl být jedním z posledních účastníků konstruktivního dialogu mezi náboženstvími, alespoň podle P. Pizzo.⁷

1.2 Život Theodora Abú Qurry

Theodor Abú Qurra, melchitský⁸ biskup v Harranu na území dnešního Turecka, je osobnost hodná zájmu a pozornosti hned z několika důvodů. Syrský teolog žijící na přelomu 8. a 9. století patřil mezi první křesťanské teology, kteří psali arabsky, resp. se jedná o prvního, kterého známe jménem.⁹ Již ve své době byl známým obhájcem křesťanství, a to jak mezi židy a muslimy, tak i v samotných křesťanských kruzích, kde obhajoval christologické učení Chalcedonského koncilu (roku 451) před miafyzity. V letech 813–817 podnikl cestu do Alexandrie, Arménie a Jeruzaléma za účelem apologetických debat s jinými křesťanskými skupinami. Z kronik víme o diskuzi, kterou

⁵ PIZZO, Paola. *Abú Qurrah, La difesa delle icone*. Milano: Jaca Book, 1995, s. 24; LEWIS, Bernard. *Dějiny Blízkého Východu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 73.

⁶ TAUER, Felix. *Svět islámu: Dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad 2006, s. 107.

⁷ PIZZO, Paola. *Abú Qurrah, La difesa delle icone*. Milano: Jaca Book, 1995, s. 24.

⁸ Šlo o křesťany, kteří, na rozdíl od většiny syrských křesťanů, přijali závěry Chalcedonského koncilu a odmítli miafyzitismus. Srov. PAVLINCOVÁ, Helena a Břetislav HORYNA (ed.). *Judaismus, Křesťanství, Islám*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 389.

⁹ Bývá nazýván otcem křesťanské arabské literatury. Srov. BECKER, Carl Heinrich. *Christliche Polemik und islamische Dogmenbildung*. In: *Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebeite*. 1912, 26, s. 175–195; DICK, Ignace. *Un continuateur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abúqurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu*. In: *Proche-Orient chrétien*. 1962, 12, s. 213; NOSEK, Lukáš. *Otec arabské křesťanské literatury: Theodor Abú Qurra (755–830). Prolegomena*. In: *Studia theologica*. 2020, 22 (3), s. 25–50.

vedl s muslimskými teology před chalífou al-Ma'múnem roku 829. Jeho význam tak pramení především ze schopnosti obrany ortodoxního křesťanství v arabštině.¹⁰

Ve snaze nastínit základní události jeho životní cesty nám budou oporou texty badatelů, kteří vycházejí především ze dvou kronik psaných jakobitskými¹¹ křesťany. Jedná se o kroniku napsanou Michaelem Syřanem a o kroniku nazývanou *Ad annum 1234* sepsanou kolem roku 1240 anonymním autorem, který pocházel z Abú Qurrova rodného města Edessy. Autor tohoto díla čerpal především z kroniky Dionysia z Tell Mahre, antiochijského patriarchy, který byl společníkem chalífy al-Ma'múna, takže se zřejmě zúčastnil již zmíněné diskuze roku 829.¹² Kronika Michaela Syřana v současné podobě vznikla ve 12. století na základě neznámých pramenů, ale některá fakta jsou potvrzena i dalšími texty.¹³

V pramenech se bohužel nezachoval přesný rok narození ani smrti Abú Qurry, proto je možné pouze pokusit se je vyvodit z událostí jeho života. Pokud bychom vzali v úvahu všechny možnosti, které badatelé nabízejí, vznikne široké rozmezí let 725–755, ve kterém se Theodor Abú Qurra mohl narodit. Vzhledem k teologické diskuzi před chalífou al-Ma'múnem, které se zúčastnil roku 829, je pravděpodobnější, že se narodil kolem roku 750, který předkládá francouzský kněz I. Dick, nebo spíše roku 755 podle amerického profesora S. Griffitha.¹⁴

Z kroniky Michaela Syřana, který Abú Qurru nazývá „Chalcedoňanem z Edessy“¹⁵, a také z poznámky v Abú Qurrově traktátu o úctě k obrazům¹⁶ vyplývá, že se narodil ve městě Edessa vzdáleném od Harranu asi 50 kilometrů. Zde zřejmě absolvoval i první studia, než odešel do kláštera Mār Sábá nedaleko Betléma v Palestině, jak většina badatelů

¹⁰ GRIFFITH, Sidney. Reflections on the biography of Theodore Abú Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1993, 18, s. 153.

¹¹ Jakobité byli západosyrští křesťané, kteří odmítli Chalcedonský koncil. Dnes se označují jako syrská ortodoxní církev. Srov. PAVLINCOVÁ, Helena a Břetislav HORYNA (ed.). *Judaismus, Křesťanství, Islám*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 320.

¹² GRIFFITH, Sidney. Reflections on the biography of Theodore Abú Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1993, 18, s. 148.

¹³ Tamtéž, s. 148.

¹⁴ C. Bacha předpokládal, že se Abú Qurra osobně potkal s Janem Damašským, proto rok jeho narození kladl do roku 724/725. S tím souhlasil J. Nasrallah. G. Graf se klonil k roku 740. I. Dick navrhl rok 750, ale nepracoval již s informací z anonymní syrské kroniky, která mluví o diskuzi s al-Ma'múnem roku 829. Proto S. Khalil a na něj navazující S. Griffith pracují spíše s rokem 755. Srov. GRIFFITH, Sidney. Reflections on the biography of Theodore Abú Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1993, 18, s. 149.

¹⁵ Převzato z úryvku kroniky v DICK, Ignace. Un continuateur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abú Qurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu. In: *Proche-Orient chrétien*. 1962, 12, s. 323.

¹⁶ Abú Qurra zmiňuje Edessu v traktátu v první kapitole jako místo, kde byl, a pak ve dvacáté třetí kapitole, kde ji nazývá „naším městem“. Přivlastňovacím jménem našim zřejmě myslí sebe a toho, komu je traktát určen. Otázkou adresáta se budu zabývat ve třetí kapitole.

předpokládá.¹⁷ Podle některých autorů¹⁸ není jisté, že Abú Qurra byl mnichem v Mār Sábá, neboť text legendy Utrpení sv. Michaela, který je základem pro tuto hypotézu, není zcela historicky věrohodný. V každém případě nelze tuto teorii zcela vyloučit na základě podobnosti jeho díla s tvorbou Jana Damašského, který v klášteře žil.

Existují hypotézy, že před příchodem do kláštera Mār Sábá navštívil Abú Qurra některé z arabských center jako byl Ktésifón nebo Bagdád a seznámil se zde více s arabštinou a islámem. To by vysvětlovalo jeho hluboké znalosti jazyka a islámské teologie.¹⁹

Klášter Mār Sábá, ve své době hlavní centrum zbožnosti a kultury jeruzalémského patriarchátu, byl silně spjat s osobností teologa a učitele církve Jana Damašského, který zde žil v první polovině 8. století. Protože v Abú Qurrově díle, zvláště v traktátu o účtě k obrazům, nacházíme společné body s Damašského teologií, někteří badatelé předpokládali, že se osobně znali. K tomuto tvrzení ovšem neexistují důkazy a Abú Qurra by se musel narodit o mnoho let dříve, než se dnes předpokládá. Proto se v aktuální literatuře většinou dočteme, že Jan Damašský zemřel již před Abú Qurrovým příchodem do kláštera a ten se jeho dílem inspiroval posmrtně. Je možné, že začal psát svá díla již během pobytu v klášteře Mār Sábá.²⁰

Zřejmě kolem roku 785 byl Theodor Abú Qurra jmenován do úřadu biskupa v tehdy severosyrském Harranu melchitským patriarchou Theodorem z Antiochie. Většina obyvatel kromě pohanské minority byli jakobitští křesťané, ale žila zde i melchitská komunita. Jak se však dozvídáme od Michaela Syřana, Abú Qurra byl z tohoto úřadu dalším patriarchou Theodoretem odvolán kvůli obviněním vedeným proti němu.²¹ Podstatu těchto obvinění Michael nespecifikuje, lze tedy jen spekulovat. Jednou z teorií je Abú Qurruv postoj k účtě k obrazům, protože to bylo jedno z témat, která rezonovala v Abú Qurrově době jak v křesťanských společenstvích včetně melchitského, tak ve vztazích mezi křesťany a muslimy, a patriarcha zastával opačný postoj než Abú Qurra.²² Podle I.

¹⁷ DICK, Ignace. Un continuateur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abúqurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu. In: *Proche-Orient chrétien*. 1963, 13, s. 122.

¹⁸ LAMOREAUX, John C. The Biography of Theodore Abú Qurrah revisited. In: *Dumbarton Oaks Papers*. 2002, 56, s. 25–40.

¹⁹ DICK, Ignace. Un continuateur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abúqurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu. In: *Proche-Orient chrétien*. 1963, 13, s. 122–123.

²⁰ Tamtéž, s. 120.

²¹ DICK, Ignace. Un continuateur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abúqurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu. In: *Proche-Orient chrétien*. 1962, 12, s. 323.

²² GRIFFITH, Sidney. Reflections on the biography of Theodore Abú Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1993, 18, s. 164–167.

Dicka mohl být patriarcha nespokojen s Abú Qurrovými vztahy k muslimům a jeho častou aktivitou mimo svou diecézi. Jak ale ukázaly další události, neztratil po svém odvolání důvěru jeruzalémského patriarchy a někdy se o něm psalo jako o světcí.²³ Tím je zřejmě zpochybněna i možnost, že nešlo o věroučný, ale disciplinární problém. V tom případě je pravděpodobné, že by jej Abú Qurrovi jakobitští odpůrci zaznamenali ve svých textech. Další možností ovšem je, že odešel dobrovolně zpět do kláštera, aby unikl světu, jak to udělal např. Jakub z Edessy. O biskupově životě po odvolání nemáme jisté zprávy, ale na základě pramenů a praxe (biskupové, kteří již nevykonávali svou službu, se vraceli do klášterů) se uvažuje právě o jeho druhém pobytu v klášteře Már Sábá.²⁴

Je pravděpodobné, že během prvního desetiletí 9. století napsal svůj arabský traktát o úctě k obrazům. Traktát obsahuje informaci o mučednické smrti sv. Antonína Rawha al Qurašího, který zemřel 25.12.799.²⁵ Toto datum lze tedy označit jako *terminus post quem* vzniku traktátu.

Není jisté, kdy se Abú Qurra vrátil na biskupský stolec. Podle některých se tak stalo kolem roku 799, kdy patriarchu Theodoretu nahradil Job, obhájce obrazů a překladatel Aristotela do arabštiny.²⁶ Jiné texty pracují s možností mezi lety 820–825 po Abú Qurrově návratu z apologetických cest.²⁷

Podle kroniky Michaela Syřana²⁸ se v letech 813–814 vydal obhajovat učení Chalcedonského koncilu do Alexandrie a Arménie. V Alexandrii diskutoval s muslimy, a protože ovládal jejich jazyk, vysloužil si obdiv prostého lidu. Nicméně neuspěl a pokračoval do Arménie. V Arménii přišel na dvůr prince Ašóta Msakera (zemřel 826), který jej zřejmě pozval, aby diskutoval s představiteli jakobitské církve, která jako miafyzitská odmítala chalcedonské učení. Teolog Abú Rá'ita poslal arcijáhna Nonna, aby diskutoval s Abú Qurrou. Protože Abú Rá'ita setrval v úřadě do roku 817, lze považovat

²³ DICK, Ignace. Un continuateur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abúqurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu. In: *Proche-Orient chrétien*. 1963, 13, s. 124.

²⁴ V díle Utrpení sv. Michaela Sabajského jeho vypravěč Basil zmiňuje, že příběh o sv. Michaelu slyšel v klášteře Már Sábá právě od Abú Qurry. Hovoří o něm jako o zralém muži s učedníky – je tedy otázka, zda se jedná o dobu jeho pobytu před tím, než se stal biskupem, nebo po jeho odvolání. Srov. DICK, Ignace. Un continuateur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abúqurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu. In: *Proche-Orient chrétien*. 1963, 13, s. 124.

²⁵ de la VEGA NOSEK, Lukáš. Od Jordánu k Eufratu: Antonín Rauh al-Quraší (z. 799), konvertita z vybraného muslimského rodu křesťanským mučedníkem. In: *Parrésia. Revue pro východní křesťanství*. 2021, XV, s. 67–91.

²⁶ GRIFFITH, Sidney. Reflections on the biography of Theodore Abú Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1993, 18, s. 167.

²⁷ NOSEK, Lukáš. Otec arabské křesťanské literatury: Theodor Abú Qurra (755–830). Prolegomena. In: *Studia Theologica*. 2020, 22 (3), s. 25–50.

²⁸ Převzato z úryvku kroniky v DICK, Ignace. Un continuateur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abúqurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu. In: *Proche-Orient chrétien*. 1962, 12, s. 323.

tento rok za *terminus ante quem* pro příchod Abú Qurry do Arménie. Podle kroniky Michaela Syřana byl Abú Qurra v diskuzi jáhnem Nonnem poražen. Z Arménie zamířil zřejmě do Bagdádu, kde se setkal s představiteli dalších křesťanských církví a mu‘tazily, významné islámské teologické školy vzniklé na počátku 8. století, která zdůrazňovala lidskou svobodnou vůli.²⁹

Jeho kariéra jako apologety vyvrcholila roku 829, kdy podle kroniky *Ad annum* 1234³⁰ diskutoval s muslimskými teology v Harranu před chalífou al-Ma‘múnem. Chalífa byl známý pro svou účast na mezináboženských debatách v muslimském i křesťanském prostředí.

Přesné datum smrti Abú Qurry neznáme. Pravděpodobně zemřel nedlouho po této debatě kolem roku 830 asi ve věku 75 let.

1.3 Abú Qurrovo dílo

Před křesťanskou apologetikou psanou v arabštině, která vznikla zhruba na počátku 8. století, existovala již řecká apologetika, která brala v úvahu islámskou argumentaci. Navázání na řeckou teologii v arabském prostředí představuje Jan Damašský, který sice pocházel z arabské rodiny, ale psal řecky. Jeho následovníci včetně Abú Qurry, pro které byl Jan duchovním učitelem, psali často arabsky.

Syrští a palestínští křesťané sehráli zásadní roli v zachování řeckého filosofického myšlení a podíleli se na sbírání a překladu jeho děl do arabštiny. Podle Samira Khalila Samira bylo více než 90 procent překladů řeckého myšlení v té době pořízeno křesťany.³¹ Díky jejich práci se arabské země seznámily s řeckou kulturou a jejím dědictvím a staly se pomyslným mostem, přes který se řecká díla dostala v latinských překladech zpět do Evropy.³² Sám Abú Qurra byl považován i za překladatele Aristotela do arabštiny.³³

Abú Qurra psal syrsky, řecky a arabsky, přičemž arabská díla byla určena pro muslimy, syrská a řecká pro křesťany. Díla v syrštině se bohužel nezachovala. Existují

²⁹ PIZZO, Paola. *Abú Qurrah, La difesa delle icone*. Milano: Jaca Book, 1995, s. 21.

³⁰ Převzato z úryvku kroniky v GRIFFITH, Sidney. Reflections on the biography of Theodore Abú Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1993, 18, s. 147.

³¹ KHALIL SAMIR, Samir. Kulturní role křesťanů v arabském světě. In: *Salve. Revue pro teologii a duchovní život*. 2016, 26 (2), s. 43.

³² Rolí křesťanů nejen při zachování řeckých děl a jejich překladu do arabštiny se zabývá S. Khalil Samir ve článku přeloženém pro revue *Salve*, srov. KHALIL SAMIR, Samir. Kulturní role křesťanů v arabském světě. In: *Salve. Revue pro teologii a duchovní život*. 2016, 26 (2), s. 39–57; PIZZO, Paola. *Abú Qurrah, La difesa delle icone*. Milano: Jaca Book, 1995, s. 17.

³³ Dodnes to ale není přesvědčivě doloženo. Tématem se zabýval např. GRIFFITH, Sidney. Reflections on the biography of Theodore Abú Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1993, 18, s. 158–160.

soupisů řeckých i arabských děl, která ale stále čekají na důkladnou analýzu obsahu i potvrzení autorství.³⁴

Abú Qurrovu apologetickou činnost lze rozdělit do dvou částí podle adresátů. Tou první je působení uvnitř křesťanských kruhů, kde se snažil obhajovat a prosadit učení Chalcedonského koncilu a přispět tak k jednotě křesťanů. Sem patří dopis Arménům, který napsal roku 812 v arabštině z příkazu jeruzalémského patriarchy Tomáše,³⁵ nebo dopis svému příteli jakobitovi Davidovi, ve kterém hájí chalcedonské učení proti monofyzitskému.³⁶ Zároveň se snažil povzbudit křesťany, kteří byli ovlivněni učením a námitkami islámu.³⁷

Druhou částí Abú Qurrova působení byla obhajoba křesťanské víry před muslimy, čímž patřil mezi první teology, kteří s muslimy vedli teologické diskuze. Využíval svou znalost Koránu, aby s jeho pomocí dokazoval věrohodnost křesťanství. V jeho textech nalezneme kromě Koránu i citace z hadíthů a odkazy na různé proudy islámské teologie, což ukazuje na jeho hlubokou znalost islámského učení.³⁸ Zabýval se v něm tématy, která se nejčastěji objevovala v teologických diskuzích mezi křesťany a muslimy – zejména učení o Trojici, dále vtělení Krista, vykoupění, ale také figurální znázornění Krista a svatých.³⁹ Pojednával také témata, která byla obsahem debat mezi samotnými muslimy – podobnost mezi stvořitelem a člověkem, lidská svoboda a boží všemohoucnost a další. Jeho práce tak pomáhají pochopit vývoj muslimské teologie v 8. a 9. století a jsou důležitým pramenem poznání křesťanství pro muslimskou teologii i křesťany a historiky křesťanské teologie.⁴⁰

³⁴ NOSEK, Lukáš. Otec arabské křesťanské literatury: Theodor Abú Qurra (755–830). Prolegomena. In: *Studia Theologica*. 2020, 22 (3), s. 25–50.

³⁵ Dopis se zachoval přeložený do řečtiny na příkaz konstantinopolského patriarchy. Srov. PIZZO, Paola. *Abú Qurrah, La difesa delle icone*. Milano: Jaca Book, 1995, s. 20.

³⁶ DICK, Ignace. Un continuateur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abúqurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu. In: *Proche-Orient chrétien*. 1962, 12, s. 319.

³⁷ GRIFFITH, Sidney. Reflections on the biography of Theodore Abú Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1993, 18, s. 168.

³⁸ PIZZO, Paola. *Abú Qurrah, La difesa delle icone*, Milano: Jaca Book, 1995, s. 20; NOSEK, Lukáš. Křesťanská menšina a užívání Koránu. Příklad biskupa Theodora Abú Qurry (755–830). In: *Theologická revue*. 2019, 90 (4), s. 431–452.

³⁹ Islám se s křesťanskou teologií setkal poprvé výrazněji zřejmě v Damašku, který byl roku 634 dobyt islámskými vojsky. Většina obyvatel tedy byla zpočátku křesťanská a silně se zde rozvíjela kultura a teologie. Rychlá arabizace oblasti tak přispěla k přímým kontaktům a vztahům mezi muslimskými dobyteli a křesťanským původním obyvatelstvem a křesťanská teologie ovlivnila práci islámských teologů. Srov. PIZZO, Paola. *Abú Qurrah, La difesa delle icone*. Milano: Jaca Book, 1995, s. 22–23.

⁴⁰ Zmínky o Abú Qurrovi jako apologetovi najdeme v křesťanských i muslimských zdrojích. Srov. GRIFFITH, Sidney. Reflections on the biography of Theodore Abú Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1993, 18, s. 153–155; DICK, Ignace. Un continuateur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abúqurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu. In: *Proche-Orient chrétien*. 1962, 12, s. 213.

2. Úcta k obrazům a obrazoborectví

Fenomén úcty k obrazům a její odmítání nalezneme napříč dějinami křesťanského světa až do 20. století.⁴¹ V této kapitole se v závislosti na našem tématu soustředíme na období do roku 843, kdy končí obrazoborecká krize v Byzanci. V prvních staletích našeho letopočtu se křesťanské umění a úcta k obrazům zobrazujícím Krista a svaté formovaly a staly se předmětem teologických diskuzí. Vliv na ně měl jistě i přístup judaismu a islámu, zvláště v oblasti Blízkého východu, kde žil Abú Qurra. Kapitola proto začíná chronologicky vzhledem do židovského, raně křesťanského a islámského přístupu k umění a pokračuje dějinami obrazoborectví na Východě do roku 843. Zahrnuje rovněž představení teologické argumentace zastánců i odpůrců úcty k obrazům.

2.1 Přístup judaismu k obrazům

Pohled židů na obrazy je obecně vnímán jako negativní. Zakládá se především na textu z knihy Exodus 20, 3–4: „*Nebudeš mít jiného boha mimo mne. Nezobrazíš si Boha zpodobením ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí.*“ Zároveň lze vyvodit na základě jiných příběhů, jako je vytvoření bronzového hada Mojžíšem na poušti v knize Numeri 21, 4–9 nebo výzdoba zlatými sochami cherubů na arše úmluvy v knize Exodus 25, 18, že ne každé figurální zobrazení bylo zakázané. Nakonec ze samotného zákazu v Exodus 20, 3–4 a o několik veršů dále v Ex 20, 23⁴² vyplývá, že se zákaz vztahuje především na zobrazení Boha a jiných bohů, tedy model.⁴³

Jedním z hlavních důvodů zákazu byla potřeba uchránit židy před pokušením modloslužby. S tím se potýkali v podstatě celou dobu existence Izraele, neboť okolní národy ctily božstva, jejichž kultury byly spojené s uctíváním zobrazení těchto bohů. Takový obraz, socha nebo symbol falešného božstva, kterému byla vzdávána úcta náležející pravému Bohu, se označoval slovem „idol“.⁴⁴

Podle E. Sendlera existoval ale také důvod pozitivně teologický. Protože člověk a s ním celé stvoření byli vinou Adamova hříchu odděleni od Boha, není možné, aby stále

⁴¹ Francouzský historik Alain Besancon považuje za poslední projevy ikonoklasmu moderní abstraktní umění jako jsou díla Kazimira Maleviče nebo Vasilije Kandinského. Srov. BESANCON, Alain. *Zakázaný obraz. Intelektuální dějiny obrazoborectví*. Brno: Barrister and Principal, 2013.

⁴² *Neuděláte si mé zpodobení, neuděláte si bohy stříbrné ani zlaté.*“

⁴³ Dalším podobným zákazem je Dt 27, 15: „*Bud' proklet muž, který zhotoví tesanou nebo litou sochu, ohavnost před Hospodinem, výrobek rukou řemeslníka, a uloží ji v úkrytu.*“

⁴⁴ BESANCON, Alain. *Zakázaný obraz. Intelektuální dějiny obrazoborectví*. Brno: Barrister and Principal, 2013, s. 69.

tvorili obraz Boží, který je nyní v člověku zohyžděn. Obraz proto již nemá vztah se Stvořitelem a vyjadřuje falešnou skutečnost – stává se tedy modlou.⁴⁵

Systematické odmítání obrazů je spojeno se vzpourou Makabejských, při které vyjadřuje odmítání helénismu, kterým je židovský kult ohrožen, a později obranu národní kultury proti Římanům. Ti kvůli hrozícímu napětí byli ochotni z jeruzalémského chrámu sejmout štíty se jménem císaře a jejich legie s obrazem císaře na zástavách město obcházely.⁴⁶

Navzdory tomuto většinovému přístupu nalezneme příklady toho, že na některých místech byl pohled židů na umění smířlivější a dokázali jej využít jako didaktický prostředek. Tuto skutečnost ilustruje především výzdoba synagogy v mezopotámském městě Dura Európos, která byla postavena ve 3. století a objevena roku 1921. Nachází se zde zřejmě nejrozsáhlejší ikonografický biblický soubor.⁴⁷ Zdobí ji malby starozákonních scén jako je příběh Mojžíše, Davida, Šalomouna a dalších postav. Podobný příklad nalezneme přímo v Izraeli – synagoga z 6. století ve městě Bet Alfa je zdobena mozaikami, které zobrazují archu úmluvy, obětování Izáka nebo znamení zvěrokruhu. Tyto projevy figurálního umění byly stále jen ojedinělé, zčásti i proto, že od 5. století se kromě odmítavého proudu v judaismu objevilo i odmítání v křesťanském a později v muslimském prostředí.

2.2 Přístup k obrazům v raném křesťanství a po konstantinovském obratu

Pro první křesťany nemělo náboženské umění velký význam. Z praktického hlediska církev nepotřebovala ke shromažďování velké budovy, které by mohly být zdobeny. Neměla ani bohaté členy, kteří by umělecká díla zaplatili. Především ale křesťanství vycházelo ze židovských kořenů, a proto někteří křesťané považovali obrazy za projev modloslužby.⁴⁸

První projevy umění pojatého v křesťanském duchu nalezneme na místech shromažďování v katakombách na přelomu 2. a 3. století. Obrazy jako uvedení do pravd víry představovaly obraz společenství, jehož cílem je dospět k životu ve světě, který teprve

⁴⁵ SENDLER, Egon. *Ikona – obraz Neviditelného*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 13.

⁴⁶ Tamtéž, s. 14.

⁴⁷ BESANCON, Alain. *Zakázaný obraz. Intelektuální dějiny obrazoborectví*. Brno: Barrister and Principal, 2013, s. 77.

⁴⁸ V rámci tohoto odmítavého proudu vzniká kánon 36 synody konané ve španělské Elvíře kolem roku 306: „Zalíbilo se nám ustanovit, že malby toho, kdo je oslavován a uctíván, nesmějí být v chrámech na zdech.“

má přijít.⁴⁹ Křesťané přebírali staré pohanské symboly, které interpretovali ve světle křesťanské víry a dávali jim tak nový význam – např. loď jako symbol rozkvětu a šťastné plavby životem se stala symbolem církve, roční období jako pohanský symbol života po smrti se stala symbolem vzkříšení. Tyto přejaté symboly uváděly křesťany do pravd jejich víry, nezasvěceným ale nic z křesťanských tajemství nesdělovaly. Kromě starozákonních výjevů, jako jsou Adam a Eva, Daniel v jámě lvové a další, se začaly postupně objevovat typicky křesťanské symboly jako rozmnožení chlebů reprezentující eucharistii, vzkříšení Lazara, vinný kmen a zvláště symbol ryby.

Přes výskyt v různých částech římské říše odrážely malby v katakombách jednotu námětů i stylu. Jasně podané scény a jednoduché barvy odkazovaly na stálou symboličnost a hledání duchovního světa, a proto i tváře Ježíše nebo Marie v katakombách zůstávaly spíše symboly a nebyly předmětem úcty.⁵⁰

Přístup k umění se změnil vydáním Ediktu milánského roku 313. Církev přestala být pronásledována, naopak do jejích řad proudili i členové aristokracie. Umění se stalo odrazem Boží všemohoucnosti. Většina umělců tvořila díla s křesťanskou tematikou a vznikly tak nové typy a obrazy, které vycházely z forem a ceremonií císařské moci.⁵¹ Centrem císařství se stala Konstantinopol, v níž se střetávaly vlivy Západu a Východu, a proto byla vhodným místem pro vznik byzantského umění vstřebávajícího křesťanské, helénistické i orientální vlivy. Z helénského světa města Alexandrie a dalších přijalo harmonii a rytmus, z východních míst, jako je Jeruzalém či Antiochie, přijalo typ čelního pohledu s realistickými rysy. Umění se postupem staletí stávalo odrazem modlitby a pravd víry, a proto nacházelo své místo v životě církve.⁵²

V 5. století, kdy pohanství již nepředstavovalo reálné nebezpečí, ale objevilo se nebezpečí hereze monofyzitismu, hájili obrazy východní teologové jako Jan Zlatoústý, Řehoř Nysský nebo Basil Veliký. Jejich důvodem byl pastorační význam obrazů.⁵³

⁴⁹ SENDLER, Egon. *Ikony Krista*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 301.

⁵⁰ SENDLER, Egon. *Ikona – obraz Neviditelného*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 20–21.

⁵¹ Např. Kristus byl zobrazován jako Pán sedící na trůnu, od kterého apoštolové a svatí přijímají zákon se zahalenými rukama podle císařského ceremonálu. Postavy svatých na stěnách kostelů v Ravenně nebo Konstantinopoli jsou oblečeny jako knížata a směřují ke Kristu na trůně. Srov. SENDLER, Egon. *Ikona – obraz Neviditelného*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 22; SENDLER, Egon. *Ikony Krista*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 302.

⁵² SENDLER, Egon. *Ikona – obraz Neviditelného*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 22.

⁵³ V křesťanských sakrálních prostorech se sice prosazovalo umění v podobě obrazů, maleb či mozaik, ale chyběly zde sochy. Bylo to pravděpodobně z toho důvodu, aby nepřipomínaly pohanské kultury – sochy pohanských bohů měly totiž svým vzhledem a polychromií co nejvíce připomínat skutečnou lidskou postavu. Srov. FOLETTI, Ivan a Zuzana FRANTOVÁ. *Mediální revoluce. Christianizace Evropy, Ravenna pátého století a jak obrazy mění dějiny*. Brno: Books & Pipes, 2021, s. 28.

Pedagogickou a pastorační funkci viděl v obrazech i papež Řehoř Veliký. Roku 598 nebo 599 nechal marseillský biskup Serenus zničit ve svém městě všechny obrazy z kostelů, protože jim lid vzdával úctu, která jim podle biskupa nepatřila. Řehoř mu napsal dva dopisy, kde ho pochválil za to, že vystoupil proti nepatřičnému uctívání obrazů, ale zároveň mu vytkl jejich zničení: „*Je třeba rozlišovat mezi uctíváním ikony a tím, když se (věřící) prostřednictvím ikony učí, co z dob minulých je třeba ctít. Tím, čím je Písmo gramotnému, je ikona negramotnému. Jejím prostřednictvím dokonce i nevzdělání lidé vidí, co mají následovat; je čítankou negramotných. Ikona proto nahrazuje čtení, zvláště cizincům.*“⁵⁴ Řehoř tu rozlišuje obraz a úctu k tomu, co představuje, a především zdůrazňuje obraz jako didaktickou pomůcku pro negramotné věřící. Řehořův dopis se stal základem pozitivního přístupu Západu k obrazům.

V roce 691 proběhl v Konstantinopoli koncil svolaný císařem Justiniánem II., který si vytkl za úkol reformu mravů v církvi a společnosti. Nazývá se Quinisextum nebo také trullský koncil, protože probíhal v klenutém sále císařského paláce (in trullo). Mezi 102 kánony jsou pro naše téma zajímavé tři, protože se věnují ikonografii. Kánon 73 připomíná význam znamení kříže a jeho uctívání, kánon 100 zakazuje „*klamavé a pohledím vystavené malby, které kazi mysl tím, že vyvolávají hanebná potěšení...*“ a kánon 82 apeluje na to, aby na místě symbolu beránka byl zobrazován Kristus v lidské podobě. Chce tím směřovat k zobrazení historické skutečnosti a pravdivého obrazu, skrze které poukáže na skutečnost duchovní.⁵⁵ Kánon bohužel neměl velký vliv na východní umění, neboť samotný průběh koncilu a nátlaky na uznání papežem způsobily obtížné přijímání jeho závěrů. V podstatě se zde ale již objevil argument oprávněnosti zobrazení Krista díky jeho vtělení do lidského těla, který obránci obrazů používali i nadále.

2.3 Přístup islámu k obrazům

Stejně jako při hledání židovského postoje k obrazům je třeba nahlédnout do posvátných židovských textů, v islámském prostředí musíme otevřít Korán a hadíthy. V Koránu nalezneme několik pasáží varujících před uctíváním model, např.: „*A hle, pravil Abraham: „Pane můj, učiň město toto bezpečným a oddal od nás, ode mne i synů mých,*

⁵⁴ USPENSKIJ, Leonid, Alexandrovič. Teologie ikony. In: *Ikona – Okno do věčnosti*. Olomouc: Olomoucko-brněnská eparchie, 2019, s. 91.

⁵⁵ SENDLER, Egon. *Ikona – obraz Neviditelného*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 30.

model uctívání, neboť, Pane můj, ony zbloudit daly již mnohým z lidí“ (Korán 14:35–36).⁵⁶ Nenachází se zde ovšem žádné explicitní odsouzení figurativního zobrazení. Podle A. Besancona je vysvětlením to, že Bůh je v Koránu vykreslen natolik transcendentní, že tento samotný fakt odradí od zobrazování.⁵⁷

Na rozdíl od Koránu se k figurálnímu umění vyjadřují jasně kriticky některé hadíthy – příběhy obsahující Muhammadovy řeči nebo skutky.⁵⁸ Hadíth ze sedmého svazku sebraných hadíthů učence Muhammada al-Buchářího kritizuje přítomnost obrazů v domě: „*Jednou Gabriel slíbil návštěvu prorokovi, ale opozdil se a prorok byl znepokojen. Nakonec vyšel ven a našel Gabriela a sdělil mu své znepokojení a Gabriel mu odpověděl: „My nevstupujeme do místa, kde je obraz nebo pes.“⁵⁹ Jiný hadíth ze třetího svazku Buchářího sbírky ukazuje jasný nesouhlas s tvorbou portrétů: „*Jednoho dne jsem byl s Ibn Abbásem, když za ním přišel jeden muž a řekl: „Ibn Abbási, jsem malíř a tyto obrazy jsou mým živobytím.“ Ibn Abbás odvětil: „Řeknu ti pouze to, co jsem slyšel od Božího proroka. Já ho slyšel říkat: Kdokoli maluje obraz, bude Bohem potrestán, dokud nevdechne do něho ducha, čehož nikdo není schopen.“ Když to muž uslyšel, zbledl a hluboce se nadechl. Ibn Abbás pokračoval: „Je to zlé. Pokud opravdu musíš malovat, tak ti radím malovat neživé objekty, jako jsou například stromy.“⁶⁰ V islámském umění se tak rozvinula tradice bohaté ornamentální výzdoby propojené s kaligrafickými nápisy.**

Přes negativní přístup islámské tradice k figurativnímu umění se někteří turečtí sultánové nechali portrétovat a vlastnili sbírky portrétů od evropských malířů.⁶¹ V šiitských zemích se objevil typ „portrétů“ zobrazujících Muhammadova zetě Alího a jeho syna

⁵⁶ Dalšími verši varujícími před modlami jsou např. 6:74: „*A hle, pravil Abraham otci svému Ázarovi: „Zdaž bereš si modly jako božstva? Věřu já vidím tebe i lid tvůj v bludu zjevném.“* nebo 7:138–139: „*A převedli jsme přes moře dítku Izraele; i přišli k lidem, kteří horlivě uctívali modly své. I řekli: „Mojžiši, udělej nám božstvo podobné božstvům, která mají tito!“* Odpověděl: „*Vy věru jste lidé pošetili! To, v čem tihle jsou, je ke zkáze odsouzeno a nicotným se stane vše, co dělali.“* Korán [online] [cit. 2020-08-03]. Dostupné z: www.tanzil.net

⁵⁷ BESANCON, Alain. *Zakázaný obraz. Intelektuální dějiny obrazoborectví*. Brno: Barrister and Principal, 2013, s. 83.

⁵⁸ Hadíthy svým obsahem zprostředkují sunnu, tradici, která se stala vedle Koránu dalším pramenem islámského práva.

⁵⁹ al-BUCHÁŘÍ, Muhammad. *Sahih al-Bucháří*, vol. 77, hadíth č. 176 [online] [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: <https://sunnah.com/bukhari:5960>

⁶⁰ al-BUCHÁŘÍ, Muhammad. *Sahih al-Bucháří*, vol. 34, hadíth č. 172 [online] [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: <https://sunnah.com/bukhari:2225>

⁶¹ Např. Mehmed II. se nechal portrétovat od italského malíře Gentile Belliniho v roce 1480. Srov. LEWIS, Bernard. *Dějiny Blízkého Východu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 14.

Husajna. Sochařství se prosazovalo velmi těžce až do 20. století, protože bylo vnímáno jako tvorba model.⁶²

2.4 První obrazoborecké období (725–787)

Je velmi těžké určit počátek a všechny důvody, které vedly k obrazoborecké krizi. Ačkoli v 8. století již bylo na základě proběhlých koncilů zformulováno christologické dogma, ve východních oblastech, kde měly vliv judaismus, islám a nestorianismus, byly christologické definice koncilů zpochybňovány kvůli přílišné politizaci. Přičteme-li k tomu některé až pověrečné praktiky úcty k ikonám⁶³ a agrární politiku císaře vůči klášterům, které vlastnily velké množství půdy a zároveň byly centry produkce obrazů a tím i příjemci peněz za jejich prodej, můžeme si udělat představu o složitosti situace.

Velkou roli ve směřování vývoje hráli císařové. Krizi rozpoutal byzantský císař Lev III. Isaurijský (zemřel 741), který roku 725 podpořil tři biskupy z Malé Asie v ničení obrazů v jejich oblastech. V té době došlo k výbuchu podmořské sopky Santorin na Krétě, který způsobil velkou zkázu. Lev III. tuto událost interpretoval jako Boží trest za uctívání obrazů a přistoupil k činům. Rozhodl se zničit ochrannou konstantinopolskou ikonu Krista umístěnou nad Bronzovou branou. Vypukla vzpoura lidu a vojáci, kteří měli splnit rozkaz, byli zabiti. Po této události Lev III. nařídil viníky potrestat a došlo k zatýkání a popravám.⁶⁴

Po rezignaci konstantinopolského patriarchy Germana, který s Lvovými činy nesouhlasil, a zvolení nového patriarchy Anastáze z řad Lvových loajálních dvořanů došlo k nahrazování posvátných obrazů v chrámech ornamentálními, květinovými i profánními výjevy. Zároveň proběhla vlna pronásledování příznivců obrazů, kteří kladli odpor, a proto byli popraveni nebo posláni do exilu. V této době v Palestině vystoupil proti

⁶² Jako pohanské modloslužebnictví vnímali obyvatelé Turecka ještě ve 20. století sochy, které si nechal na veřejnosti stavět prezident Atatürk. Srov. LEWIS, Bernard. *Dějiny Blízkého Východu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 333.

⁶³ Někteří křesťané věřili, že výzdoba chrámů ikonami postačí ke spáse duše. Ikony byly někdy brány za kmotry při křtech a někteří kněží dokonce seškrabávali kousky z ikon, které přidávali k eucharistii a podávali věřícím při mši. Samotné projevy úcty obrazům jako pověšené lampy před nimi, jejich obcházení a dotýkání se jich působilo jako projevy pohanských kultů. Srov. USPENSKIJ, Leonid, Alexandrovič. Teologie ikony. In: *Ikona – Okno do věčnosti*. Olomouc: Olomoucko-brněnská eparchie, 2019, s. 88–89; SCHÖNBORN, Christoph. *Ikona Krista: teologická východiska*. Bratislava: Oto Németh, 2002, s. 141.

⁶⁴ Odstranění této ikony přirovnává A. Besancon svým významem k přibití Lutherových tezí na dveře wittenberského chrámu – v obou případech se jednalo o reformu s dalekosáhlými důsledky. Srov. BESANCON, Alain. *Zakázaný obraz. Intelektuální dějiny obrazoborectví*. Brno: Barrister and Principal, 2013, s. 122.

obrazoborectví již zmiňovaný Jan Damašský, který měl svým dílem značný vliv na Abú Qurrovu práci týkající se tohoto tématu.

Roku 753 svolal do Hierie císař Konstantin V. koncil, který odsoudil umění malby a vystoupil proti jeho obhájčům včetně Jana Damašského. Argumenty koncilu byly založeny na monofyzitském odmítání Kristovy lidské přirozenosti. Zobrazením božství se podle koncilu směřují přirozenosti a je zde snaha vyjádřit to, co je nevyjádřitelné. Jedinou možnou ikonou Krista je eucharistie jako mystická přítomnost vtělení.⁶⁵ Koncil tak svými závěry spustil další vlnu pronásledování, mučení, poprav a ničení klášterů.

2.5 Obnova úcty k obrazům a reakce křesťanského Západu

Po smrti císaře Lva IV. Chazara, syna Konstantina V., se stala regentkou za jejich nedospělého syna Lvova manželka císařovna Irena. Císařovna zůstala věrná uctívání obrazů, a proto po uchopení moci svolává roku 787 koncil známý v dějinách jako Druhý nicejský.

Závěrem koncilu je myšlenka známá ze spisů Jana Damašského, že obraz je předmětem úcty a nikoli klanění, které je vyhrazené pouze Bohu.⁶⁶ Zároveň potvrzuje, že zobrazení Ježíše a svatých jsou oprávněná díky tajemství vtělení. Dekret koncilu označuje obrazoborectví přímo za herezi a obnovuje kult obrazů.

Reakce Západu na dokumenty koncilu byla bohužel z důvodu špatného překladu, ve kterém se např. zaměňovalo slovo klanět za uctívat, a také kvůli napjatým politickým vztahům s Byzancí negativní. Císař Karel Veliký nechal vypracovat odpověď v podobě tzv. Libri Carolini, které byly založeny na dopisu papeže Řehoře biskupu Serenovi. Potvrzují didaktickou funkci obrazů, čímž odmítají přístup ikonoklastů i ikonodulů, protože uctívat lze jen Boha. Jednání obou nicejských koncilů a jejich závěry byly navíc zpochybněny na koncilu ve Frankfurtu roku 794. Nešťastnou roli zde hrál papež Hadrián I., který franckého císaře o koncilu v Niceji neinformoval a zaujal neutrální stanovisko – nicejský koncil neodmítl, ale ani nepřijal. Závěry koncilu přijal až papež Mikuláš I. na synodě roku 863.

⁶⁵ SENDLER, Egon. *Ikona – obraz Neviditelného*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 36.

⁶⁶ „Často se stává, že ti, kdož se dívají na ikony, připomínají si a milují ty, kteří jsou zobrazení a uctívají je políbením a pokloněním, nikoliv však úctou, jež přísluší jedině Božské Bytosti; jde o čest, jaká se vzdává obrazu svatého oživujícího Kříže,...“ Citováno z BESANCON, Alain. *Zakázaný obraz. Intelektuální dějiny obrazoborectví*. Brno: Barrister and Principal, 2013, s. 121.

2.6 Druhé obrazoborecké období (815–842) a vítězství ortodoxie

Po smrti císařovny Ireny se na byzantském trůnu vystřídal několik císařů s různým vztahem k obrazům – někteří je podporovali, někteří naopak odmítali. V roce 832 proběhl z iniciativy císaře Theofila koncil v Blachernách, na jehož základě došlo k dalšímu „čištění“ chrámů od umění a pronásledování ikonodulů, byť omezenému na Konstantinopol. Theofilova smrt roku 842 ale znamenala konec obrazoborectví, protože jeho žena Theodora po převzetí moci podpořila ortodoxní stranu propuštěním ikonoklastů z armády a duchovenstva. Zároveň svolala koncil, na kterém bylo odsouzeno obrazoborectví a potvrzeno uctívání obrazů. Dne 11. března 843 se uskutečnilo procesí a mše v chrámu Hagia Sofia jako svátek obnovení ortodoxie.

Vítězství ortodoxie znamenalo proměnu vztahu církve k císařství ve prospěch posílení její autority a naukové nezávislosti. V době před obrazoboreckou krizí byla duchovní a světská sféra úzce propojená v osobě císaře, který potvrzoval kánony a mohl sesadit patriarchu. Po obrazoborectví byla císařova moc omezena.⁶⁷

Dalším z důsledků vítězství ortodoxní strany byla obnova mnišství a vzrůst respektu vůči němu za odvahu, kterou řeholníci prokázali svými pevnými postoji při pronásledování. Mniši měli vliv na vývoj byzantské liturgie a obnovu liturgických knih. Jejich život, morální podpora i kontemplativní modlitba se staly zdrojem proměny církve.⁶⁸

Obrazoborecká krize ovlivnila i vztahy s křesťanským Západem. Papežská podpora ortodoxní strany vyvolala střet s byzantskými císaři a papežové se napříště obrátili směrem k Francké říši.

2.7 Teologický problém obrazoborectví

Problém úcty k obrazům je především problémem teologickým, konkrétně christologickým, protože je spojen s podstatou křesťanství – vtělením Ježíše Krista. Mezi hlavní obrazoborecké argumenty patřil již zmíněný starozákonní zákaz zobrazení Boha a odpůrci obrazů se mohli opřít i o novozákonní verše jako „*Boha nikdy nikdo neviděl*“ (J 1,18). Podle obrazoborců tak není možné Boha zobrazit, a pokud se o to někdo pokusí, půjde o modloslužbu. Odpůrci obrazů měli za svůj cíl očistit církev od modloslužby a navrátit ji k pravé tradici. Považovali tedy svůj přístup za ortodoxii. Na argumenty ikonoklastů reagoval Jan Damašský a konstantinopolský patriarcha Germanos, kteří

⁶⁷ SENDLER, Egon. *Ikona – obraz Neviditelného*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 46.

⁶⁸ Tamtéž, s. 48.

zdůrazňovali, že Ježíšovým vtělením byl zákaz zobrazování zrušen, protože sám Bůh přijal lidské tělo, a tak je možné zobrazit to, co je v něm viditelné.⁶⁹

Christologický problém úcty k obrazům byl obsahem jednání koncilu v Hierii roku 754. Císař Konstantin V., který byl i schopný teolog, se pokusil využít argumenty vycházející ze závěrů Chalcedonského koncilu. Ten prohlásil, že v Kristu jsou obě přirozenosti spojeny nerozdílně a neslučitelně. Ikona jako zobrazení Krista – vtěleného Slova by znamenala smíšení, nebo oddělení přirozeností. Pokud by ikona zobrazovala Kristovo lidství, oddělovalo by se od Božího slova, které je s ním spojeno, a šlo by tedy o projev nestorianismu.⁷⁰ Pokud ikona na druhou stranu zobrazuje Krista v jeho božství, znamenalo by to, že je buď možné jeho božství zobrazit, což nelze, nebo jde o smíšení hypostází, a tedy o monofyzitismus.

Odpůrci obrazů ale zároveň opomíjeli učení téhož koncilu, podle kterého se jedna přirozenost setkává s druhou tak, že si uchovává svůj způsob bytí. Obrazoborecká teologie tak znovu vytváří monofyzitský náhled na problém christologie, protože božská přirozenost, která na sebe bere lidskou přirozenost, se stává přebírajícím subjektem, a tím je zpochybněna skutečná odlišnost obou přirozeností.⁷¹ Příznivci úcty k obrazům tak byli ochotni podstoupit mučednictví, protože obrana obrazů pro ně znamenala obranu jejich víry v Kristovu lidskou a božskou přirozenost a tedy víry ve vtělení. Teologický základ obhajoby obrazu se nachází v Nejsvětější Trojici. Bůh jako původce všeho má ve všem dokonalý obraz sebe sama, tedy i v Synu – věčném Slovu.⁷² To je předpoklad pro objasnění Božího obrazu jako prapůvodu každé ikony. Vítězství ikonodulie tak církev slavila jako vítězství ortodoxie – pravé víry.

Druhým problémem řešeným na synodách věnovaných obrazoborectví byl vztah obrazu a jeho předobrazu. Podle ikonoklastů jediným pravým obrazem vtěleného Slova je eucharistie. Obránci obrazů ale namítali, že eucharistie není obrazem, ale samotnou

⁶⁹ Tamtéž, s. 53. Ch. Schönborn vnímá podstatu umění ikon jako křesťanskou nauku o Božím přijetí lidské podoby. Srov. SCHÖNBORN, Christoph. *Ikona Krista: teologická východiska*. Bratislava: Oto Németh, 2002, s. 5.

⁷⁰ Jedná se o učení, které rozlišuje dvě přirozenosti Krista a odmítá Efezský koncil. Srov. PAVLINCOVÁ, Helena a Břetislav HORYNA (ed.). *Judaismus, Křesťanství, Islám*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003, s. 389.

⁷¹ SENDLER, Egon. *Ikona – obraz Neviditelného*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 54; BESANCON, Alain. *Zakázaný obraz. Intelektuální dějiny obrazoborectví*. Brno: Barrister and Principal, 2013, s. 124.

⁷² SCHÖNBORN, Christoph. *Ikona Krista: teologická východiska*. Bratislava: Oto Németh, 2002, s. 12.

skutečností, samotným Kristem. Ikona není považována za ztotožnění se svým vzorem, stává se spojením mezi zobrazeným a divákem, je obrazem neviditelného.⁷³

S tímto problémem se úzce pojí otázka forem kultu obrazů, která byla na Západě kvůli špatnému latinskému překladu dokumentů Druhého nicejského koncilu mylně pochopena a odmítnuta. Podle Druhého nicejského koncilu, který navázal na spisy Jana Damašského a opata konstantinopolského kláštera Theodora Studity, se rozlišuje klanění (latría) a kult relativní úcty (dulia). Klanění je vyhrazeno pouze Bohu, relativní nebo také zbožná úcta může být vzdávána ikonám Panny Marie a svatých. Úcta se vzdává skrze obraz tomu, kdo je na něm znázorněn. Úcta vzdávaná ikoně Krista se stává klaněním, neboť se jedná o vtělené Slovo.⁷⁴ Theodor Studita se zároveň zabýval vztahem mezi ikonou a jejím předobrazem. Tento vztah pojímá jako podobnost duchovní povahy, kterou je možné pochopit ve smyslu epifanie, pokud je mysl osvícená vírou. Takto se ikona otevírá člověku jen v kontemplativní modlitbě.⁷⁵

⁷³ Podle Theodora Studity se v Kristu neviditelné dává vidět. Na ikoně je zobrazena jeho hypostaze (osoba), ne jeho přirozenost. Srov. BESANCON, Alain. *Zakázaný obraz. Intelektuální dějiny obrazoborectví*. Brno: Barrister and Principal, 2013, s. 127.

⁷⁴ SENDLER, Egon. *Ikona – obraz Neviditelného*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 55.

⁷⁵ SENDLER, Egon. *Ikony Krista*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 303.

3. Abú Qurrův traktát o úctě k obrazům a jeho analýza

3.1 Vznik traktátu

Přesný rok vzniku traktátu je neznámý, ale podle názoru většiny badatelů musel být napsán až po roce 799.⁷⁶ Základem pro toto tvrzení je zmínka v šestnácté kapitole, kde Abú Qurra připomíná konverzi muslima Antonína Rawha al-Qurašiho ke křesťanství. Rawh al-Quraši konvertoval ke křesťanství podle pramenů na základě zázraku spojeného s ikonou sv. Theodora, jehož byl svědkem.⁷⁷ Kvůli odpadu od islámu byl odsouzen k smrti a popraven 25. prosince roku 799. Toto datum lze tedy považovat za *terminus post quem* napsání traktátu. Je pravděpodobné, že napsání traktátu spadá do prvního desetiletí 9. století.⁷⁸

Traktát se skládá z dvaceti čtyř kapitol. Tyto kapitoly pojmenoval Ignace Dick, který vytvořil jeho kritickou edici v roce 1986.

V úvodní části spisu, která je počítána zároveň jako první kapitola, se dozvídáme důvody jeho napsání. Mnozí křesťané včetně melchitů začali odmítat úctu k obrazům, protože je ovlivnili židé a muslimové svým názorem, že jde o modloslužbu.⁷⁹ Jako pastorační problém to vnímal abba Yanna, kterému Abú Qurra traktát věnoval a kterého zmiňuje hned v úvodu díla.⁸⁰ Nevíme přesně, kdo to byl, existují ale dvě teorie. Podle

⁷⁶ Podle některých badatelů byl traktát napsán před rokem 787, kdy se konal Druhý nicejský koncil, který reagoval na obrazoborectví. Usuzovali tak z faktu, že Abú Qurra ve spisu nepoužil závěry tohoto koncilu, protože ještě neproběhl. Kdyby je znal, jistě by je využil. Na druhou stranu je logický názor jiných vědců, kteří namítají, že vzhledem k adresátům spisu – odpůrcům obrazů, židům a muslimům – by nemělo smysl odkazovat na autoritu koncilu, jehož závěry tyto odpůrci obrazů stejně nepřijímali. Srov. DICK, Ignace. Un continueur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abúqurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu. In: *Proche-Orient chrétien*. 1962, 12, s. 116–117.

⁷⁷ Rawh al-Quraši, muslim z bohaté a vznešené rodiny, jednoho dne jako projev posměchu vůči křesťanství vystřelil šíp na ikonu sv. Theodora v kostele. Ten se ale zázrakem v letu otočil a prostřelil mu ruku. V noci se al-Qurašimu zjevil ve snu sv. Theodor, pokáral ho a nařídil mu, aby přijal Krista. Na základě těchto zážitků se al-Quraši měl odebrat do Jeruzaléma a tam se nechat pokřtít. SAHNER, Christian C. Swimming against the Current: Muslim Conversion to Christianity in the Early Islamic Period. In: *Journal of the American Oriental Society*. 2016, 136 (2), s. 271; de la VEGA NOSEK, Lukáš. Od Jordánu k Eufratu: Antonín Rauh al-Quraši (z. 799), konvertita z vybraného muslimského rodu křesťanským mučedníkem. In: *Parrésia. Revue pro východní křesťanství*. 2021, XV, s. 67–91.

⁷⁸ GRIFFITH, Sidney. Reflections on the biography of Theodore Abú Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1993, 18, s. 167.

⁷⁹ „Odpůrci křesťanů, zejména ti, kteří tvrdí, že mají seslanou knihu od Boha, křesťany kárají, protože se klanějí obrazům. Kvůli tomuto gestu obviňují křesťany z uctívání idolů, které Bůh zakázal v Tóře a u proroků, a posmívají se jim.“ BIGHAM, Stéphane (trad.): „32 – Théodore Abu Qurrah: Un traité sur la vénération des saintes images“. In: *Les Images chrétiennes. Des textes historiques sur les images chrétiennes. De Constantin le Grand jusqu'à la période posticonoclaste (313-900)*. Montréal : Médiaspol, 2010, kapitola 1, s. 158.

⁸⁰ „Otče Jane, náš svatý bratře, když jsi byl zde s námi v Edesse, informoval jsi nás, že velký počet křesťanů odmítá klanění před obrazem Krista našeho Boha, který sám osobně umožnil mít obraz svého vtělení

první teorie šlo o biskupa Jana z Edessy, Abú Qurrova rodného města, který se účastnil náboženských diskuzí v přítomnosti chalífy Haruna ar-Rašída. Jiní badatelé se ale domnívají, že adresátem spisu byl představitel kostela s ikonou Krista, o které se Abú Qurra ve svém díle zmiňoval.⁸¹ Ať už se jednalo o kteréhokoli z těchto dvou církevních představitelů, jeho žádost se stala impulsem pro sepsání Abú Qurrova spisu, ve kterém by vysvětlil důvody úcty k obrazům a povzbudil křesťany v jejich projevech.⁸²

Dodnes se traktát dochoval ve dvou manuskriptech. Starší rukopis, o kterém se předpokládá, že byl napsán kolem roku 877,⁸³ se nachází v Britské knihovně. Mladší kopie traktátu, která zřejmě pochází z 10. století, byla nalezena v tzv. sinajském manuskriptu. Britský spis byl publikován jako vůbec první z Abú Qurrova díla roku 1897 v latinském překladu. Německý překlad londýnského rukopisu pořídil znalec arabské křesťanské literatury Georg Graf, který jej v roce 1910 vydal spolu s dalšími jedenácti Abú Qurrovými spisy. Sérii opatřil úvodem, který přibližuje autorův život, jazyk, kterým psal, a teologii obsaženou v jeho spisech. Novou kritickou edici traktátu vydal Ignace Dick roku 1986 ve sbírce *Patrimoine Arabe Chrétien*, kde spojil britský rukopis s objeveným sinajským.⁸⁴

3.2 Analýza a argumentace jednotlivých částí traktátu

V analýze traktátu, která je obsahem této podkapitoly, budu rámcově sledovat rozdělení traktátu a názvy částí podle editora I. Dicka.

3.2.1 Obhajoba křesťanské víry

Po úvodní části spisu, ve které Abú Qurra objasňuje důvody jeho sepsání, následuje část nazvaná editorem I. Dickem „Nadřazenost křesťanské víry.“⁸⁵ Jejím cílem je apologetika samotného křesťanství. Harranský biskup chce utvrdit váhající křesťanské čtenáře v jejich víře a povzbudit je, aby se nenechali ovlivnit námitkami či posměchem ze strany židů a muslimů. Obrací se proto nejprve ke křesťanům, kterým poskytuje důvody

prostřednictvím Ducha svatého a Panny Marie a jehož vtělení bylo milosrdenstvím pro naši spásu....“

BIGHAM (trad.): 32, kapitola 1, s. 157.

⁸¹ GRIFFITH, Sidney. Reflections on the biography of Theodore Abú Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1993, 18, s. 168–169.

⁸² „Požádal jsi mě o napsání o tomto tématu, abych obrátil hanbu proti těm, kteří nás obviňují z něčeho, co je ostudné, obrátit srdce těch, kteří se bojí klanět se před svatými obrazy, a znovu je přivést k úctě...“ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 1, s. 158.

⁸³ PIZZO, Paola. *Abú Qurrah, La difesa delle icone*. Milano: Jaca Book, 1995, s. 56.

⁸⁴ Tamtéž, s. 57.

⁸⁵ Překladatel S. Bigham ve svém překladu do francouzštiny používá „La superiorité de la foi chrétienne“. Srov. BIGHAM (trad.): 32, kapitola 2, s. 158.

věrohodnosti křesťanské víry, a poté k oponentům z řad židů a muslimů, na které míří argumentací v podobě připomenutí analogických prvků v jejich posvátných textech.

Jako základ své argumentace Abú Qurra rozvíjí myšlenku, že pokud někteří křesťané odmítají úctu k obrazům kvůli posměchu židů a muslimů, měli by tedy nutně odmítat i jiná křesťanská tajemství, která jsou pro cizince⁸⁶ stejně nepřijatelná: „*Kdo z nich [cizinců], když slyší křesťany říkat, že Bůh má Syna, který je roven jeho bytí a je stejné podstaty, neřekne, že jsou křesťané šílení? A pokud jeden z cizinců uslyší, že říkají, že tento Syn byl zplozen z Boha a že Bůh neexistoval před ním, nebude si tento člověk myslet, že tito křesťané jsou nejtroufalejší ze všech lidí?*“⁸⁷ Kromě víry v Božího Syna zmiňuje Abú Qurra další tajemství křesťanské víry, která jsou pro židy a muslimy nepřijatelná, např. tajemství Trojice, Synovo vtělení, vykoupení nebo svátosti křtu či eucharistie.⁸⁸ Vnímání některých křesťanských tajemství jako bláznovství již v době apoštolů ukazuje na slovech apoštola Pavla, který v Prvním listu Korint'ánům mluví o tajemství Kristova kříže jako o bláznovství pro nevěřící.⁸⁹

Abú Qurra ve své argumentaci pro křesťanské čtenáře využívá i dále autoritu apoštola národů a cituje další jeho texty, např.: „*Moudrosti sice učíme, ale jen ty, kteří jsou dospělí ve víře – ne ovšem moudrosti tohoto věku či vládců tohoto věku, spějících k záhubě, nýbrž moudrosti Boží, skryté v tajemství, kterou Bůh od věčnosti určil pro naše oslavení*“⁹⁰ nebo „*Moudrost tohoto věku je bláznovstvím před Bohem, neboť je psáno: ‚Nachytá moudré na jejich vychytralost‘ ...*“⁹¹ Snaží se tak povzbudit křesťany ke klidu, pokud židé a muslimové pohrdají tajemstvími jejich víry, ale zároveň je varuje před tím nechat se zastrašit tak, že budou odmítat úctu

⁸⁶ Podle Paoly Pizzo používá Abú Qurra tento výraz (barránijún) pro muslimy. Zřejmě tím chtěl vyjádřit jejich vzdálenost z hlediska geopolitického (coby lidí z pouštních arabských zemí) i teologického. Srov. Pizzo, Paola. L'islam e i musulmani nella difesa delle icone di Teodoro Abu Qurrah. In: *Parole de l'Orient*.1997, 22, s. 80.

⁸⁷ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 2, s. 158.

⁸⁸ „*Co by řekli cizinci, kdyby viděli křesťany, jak přinášejí chléb a víno na své oltáře, pronášejí nad nimi slova a pak je přijímají, křesťany, kteří říkají, že toto je Kristovo tělo a toto je jeho krev. Ale cizinci uvidí, že se nic nezměnilo, že chléb a víno jsou takové, jako byly?*“ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 2, s. 159.

⁸⁹ 1 Kor 1, 18–21.: „*Slovo o kříži je bláznovstvím těm, kdo jsou na cestě k záhubě; nám, kteří jdeme ke spáse, je mocí Boží. Je psáno: ‚Zahubím moudrost moudrých a rozumnost rozumných zavrhnou‘. Kde jsou učenci, kde znalci, kde řečníci tohoto věku? Neučinil Bůh moudrost světa bláznovstvím? Protože svět svou moudrostí nepoznal Boha v jeho moudrém díle, zalíbilo se Bohu spasit ty, kdo věří, bláznovskou zvěstí.*“ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového Zákona. Český ekumenický překlad*, Praha: Česká biblická společnost, 2016.

⁹⁰ 1 K 2,6–7

⁹¹ 1 K 3,19

k obrazům Krista a svatých. Tato úcta byla totiž podle něj ustanovena v církvi Duchem svatým a stala se obvyklou praxí.⁹²

Když se Abú Qurra obrací přímo na židy a muslimy, využívá v argumentaci své hluboké znalosti jejich posvátných písem, tedy hebrejské Bible a Koránu.⁹³ Upozorňuje totiž na texty, které jsou svým obsahem analogické k novozákonním výpovědím, které nekřesťané považují za nevěrohodné a nerozumné. Snaží se jim tak ukázat, že i v jejich textech se nacházejí podobně „iracionální“ prvky, a není proto spravedlivé obviňovat křesťany z víry ve velmi podobné věci, které sami přijímají ve svých textech: „*Kdo by se nesmál těm, jejichž inteligence opovrhne vírou, když slyší, že Bůh stvořil, co existuje, z ničeho a že když chtěl něco stvořit, řekl jen: „Staniž se“ a ta věc přijala svou existenci? Kdo z nich by se nesmál, když slyší, že Eva byla stvořena z Adamova žebra? Co by si mysleli, kdyby slyšeli následující příběhy, které se nacházejí v Písmech?*“⁹⁴

Takto pokračuje dále a uvádí mnohé podobné příklady z knih Pentateuchu i knih prorockých a historických, např. Sárino početí v pokročilém věku, rozestoupení Rudého moře díky Mojžíšově holi, uzdravení Námána z malomocenství nebo Jonášovo vyjítí z břicha velryby po třech dnech.⁹⁵

Stejně tak upozorňuje na antropomorfní vlastnosti Boha ve Starém zákoně i v Koránu: „*Který člověk, jehož inteligence nechce vědět nic o víře, by přijal následující slova Písma? Bůh chodí v zahradě Eden; Sestupuje do Babylonu, aby rozdělil jazyky; Navštívuje Abrahama a jí a pije s ním.*“⁹⁶ Vybírá pasáže z Bible, které prostřednictvím použitých slov připisují Bohu antropomorfní vlastnosti, stejně jako v komentáři k obsahu Koránu: „*A pokud někdo jiný než vy z těch, kteří tvrdí, že mají víru (muslimové), říká, že nic z toho nepřijímá, takový člověk pravděpodobně musí tvrdit, že Bůh sedí na trůnu, že má ruce a tvář a další nekonečné věci, pokud je chceme všechny vyjmenovat. Pokud na*

⁹² BIGHAM (trad.): 32, kapitola 3, s. 159–160.

⁹³ Vztah muslimů k hebrejské Bibli, tedy souboru textů posvátných pro židy i křesťany, lze vyjádřit slovem tahریف. Označuje falšování Bohem zjeveného Písma, tedy vypouštění pasáží, které hovořily hlavně o příchodu proroka Muhammada, jejich překrucování a naopak i přidávání částí, které v původním textu nebyly. Na rozdíl od křesťansko – židovské polemiky, která se týkala výkladu Písma, se muslimsko – židovská polemika týkala samotné posvátnosti hebrejské Bible, kterou muslimové odmítají. Srov. BOUŠEK, Daniel. *Polemika islámu s judaismem a hebrejskou Bibli ve středověku: Ibn Hazm a Samaw'al al-Mağribī*, Praha: Academia, 2013; Heslo Falsificazione, in: AMIR-MOEZZI, Mohammad Ali a Ida ZILIO-GRANDI. *Dizionario del Corano*, Milano: Mondadori DOC, 2007, s. 304 –305.

⁹⁴ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 4, s. 160. Editor Dick upozorňuje, že jde o odkaz na Gn 2, 21–22, ale je to také odkaz na Korán 2:117 a 3:47.

⁹⁵ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 4, s. 160–161.

⁹⁶ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 5, s. 161. Editor Dick upozorňuje, že jde o odkaz na Gn 3,8, Gn 11,7 a Gn 18.

základě těchto slov připisuje Bohu tělo, připouští tedy, ať se mu to líbí nebo ne, že o Bohu lze říci ještě více věcí spojených s tělesnou povahou....“⁹⁷

Jako čistou Boží vlastnost v kontrastu k těmto úryvkům vyzdvihuje základ křesťanské víry, totiž vtělení Boha, který sestoupil k lidem. V něm spočívá spása podle křesťanů.⁹⁸ Zároveň je to jedno z témat, na kterých zakládá svou argumentaci pro existenci a úctu k obrazům, jak bude zřejmé dále.

V závěrečné části Abú Qurra vyzdvihuje zázraky jako důkaz pravdivosti křesťanské víry. Věrohodnost křesťanství potvrzují podle Abú Qurry zázraky Ježíšových učedníků, které vykonali v jeho jménu, a proto je vnímá jako rozumný důvod k přijetí křesťanského učení: „*Každý křesťan, který se takto chová, dobře ví, že křesťanství pro ty, kteří je přijali, bylo potvrzeno jako pravdivé pouze díky zázrakům, které učedníci vykonali ve jménu Ježíše Krista...*“⁹⁹ Zároveň, zřejmě jako projev reakce na židovskou kritiku, klade důraz jednak na autoritu a svědectví starozákonních proroků, kteří předcházeli to, co apoštolové kázali o Kristu, jednak na autoritu církevních otců. Ti by měli sloužit za příklad ostatním, aby logickou úvahou rozpoznávali pravdivost křesťanského učení.¹⁰⁰

Na závěr této kapitoly rozvíjí Abú Qurra důraz na věrohodnost praxe od dob apoštolů. Jako příklad uvádí mezi jinými právě i úctu k obrazům svatých. Varuje, že pokud křesťan přijímá jen část své víry a část odmítá, pak se ukazuje, že nechápe své náboženství a důvody, proč je k němu vlastně připoután.¹⁰¹

3.2.2 Obhajoba tvorby obrazů

Po apologii křesťanství se Abú Qurra věnuje obhajobě samotné existence a tvorby obrazů. Svou argumentaci, kterou nejprve směřuje na křesťany, zakládá na tradici, učení církevních otců a Písmu – v tomto pořadí. V reakci na námitky židů a muslimů se pak zabývá pojetím obrazů ve starozákonních spisech a v muslimských textech, konkrétně hadíthech.

Ve své odpovědi na námitku, že o úctě k obrazům není v biblických textech zmínky, klade nejprve důraz na tradici: „*Mnoho věcí, které vlastníme a které mají velký význam, jsme dostali jako dědictví na základě práva dědiců, aniž bychom o tom našli důkaz v knihách Starého a Nového zákona, těch, které apoštolové předávali dál. První z přijatých*

⁹⁷ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 5, s. 162. Podle editora Dicka jde o odkazy na sůru 10:3; 3:73; 30:38.

⁹⁸ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 5, s. 162.

⁹⁹ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 6, s. 162.

¹⁰⁰ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 6, s. 162–163.

¹⁰¹ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 6, s. 163.

zvyků jsou slova, která pronášíme nad dary a kterými se stávají Kristovým tělem a krví. Pak máme liturgii křtu a biřmování, posvěcení kostelů, vkládání rukou na svěcené, zvonění zvonů, uctívání kříže a další věci. Pokud někdo z nás souhlasí, že se bude klanět obrazům svatých, pouze pokud o tom najde důkaz v knihách Starého a Nového zákona, pak bude muset popřít i všechny ostatní věci, které jsme zmínili, a pak uvidí, co mu zbývá z křesťanství.“¹⁰² Abú Qurra tak odpovídá na výše uvedenou námitku tím, že při přijímání pouze těch prvků, které jsou výslovně ustanoveny v Bibli, by bylo nutné odmítnout i další tajemství křesťanství. Zároveň obhájí místo obrazů v prožívání křesťanské víry poukazem na skutečnost, že se nacházejí ve všech kostelech, což je důkaz jejich starobylosti a legitimacy výskytu v kostelech: „A kdokoli přijímá některé z těchto přijatých zvyků, kromě klanění před obrazy, ten by měl přijmout poklonu před obrazy a vědět, že ze všech různých zvyků není nic obecně rozšířené v církvi tolik jako obrazy. Ať ví, že neexistuje země, kde by byly kostely bez obrazů.“¹⁰³ Jednoduše a jasně tak ukazuje důležitost a smysluplnost důrazu na tradici jako legitimní zdroj věrouky v křesťanství a projev důvěry v konání církve.

Další argumentaci ve prospěch existence obrazů Abú Qurra staví na poslušnosti vůči autoritě církevních otců. Odkazuje konkrétně na dílo Atanáše z Alexandrie, Eusebia z Cesareje a Řehoře Teologa, jak byl nazýván Řehoř Naziánský.

Jako odpověď na námitky, že Bůh přikázal skrze své proroky se věcem vytvořeným lidskou rukou neklanět, Abú Qurra odkazuje na slova Atanáše¹⁰⁴: „*My věřící se neklaníme před obrazy jako před bohy, jak to dělají pohané. To se Bohu nelíbí! Ukazujeme jen připravenost a lásku naší duše vůči významu obrazu... My věřící nelíbáme obrazy z jiného citu než z lásky k těm, které obrazy představují.*“¹⁰⁵ Kult obrazů je tedy podle autora spisu pouze znamením lásky k jejich předobrazu a jejich funkcí je jen vzpomínka na člověka, kterého obraz zobrazuje, nic víc. Tento projev úcty demonstruje na starozákonním příkladu Jáкова, který se poklonil před Josefovou holí, nebo úcty k deskám Zákona.¹⁰⁶ Obrazy navíc podle Abú Qurry doprovází Boží síla, což ilustruje připomenutím zázraků, kdy

¹⁰² BIGHAM (trad.): 32, kapitola 6, s. 163. Konkrétní projevy nepsané tradice, jako je např. průběh křtu, liturgie jiných svátostí a další v obhajobě obrazů použil i Jan Damašský ve svém díle *Řeči na obranu obrazů*. Abú Qurra se jím pravděpodobně inspiroval. Srov. DAMAŠSKÝ Jan Sv. *Řeči na obranu obrazů*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012, s. 59.

¹⁰³ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 7, s. 163.

¹⁰⁴ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 8, s. 164. Tato rozmluva je sv. Atanášovi připisována zřejmě mylně. Ve skutečnosti jde o tzv. Pseudo-Atanáše. Srov. PIZZO, Paola. *Abú Qurrah, La difesa delle icone*. Milano: Jaca Book, 1995, s. 95.

¹⁰⁵ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 8, s. 164.

¹⁰⁶ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 8, s. 164.

obrazy při poškození krvácely, nebo od nich démoni s křikem utíkali.¹⁰⁷ Tyto zázraky ukazují na moc obrazů, které v sobě nesou odkaz na své vzory ve svatých a Bohu.

Abú Qurra dále odkazuje na cesarejského biskupa Eusebia a sedmou knihu jeho díla Církevních dějin, kde biskup zmiňuje evangelijní příběh ženy, kterou Ježíš vyléčil z krvetoku a která podle něj měla pocházet z Césareje. Připomíná, že před jejím (domnělým) domem se nachází kovová socha klečící ženy prosebnice a muže v plášti s rukou vztaženou k ženě, která je považovaná za zobrazení Ježíše. Sousoší a existenci dalších maleb zachycujících Ježíše nebo apoštoly Petra a Pavla vysvětluje jako výraz vděčnosti pohanů za uzdravení.¹⁰⁸ Theodor Abú Qurra odkazuje na toto dílo spíše jako na důkaz existence uměleckých děl zobrazujících Krista a svaté již od apoštolských dob, než kvůli samotným názorům cesarejského biskupa na tuto problematiku. Eusebius sám totiž vystupoval spíše proti zobrazování Krista z důvodu obav, že budou křesťané obviněni z modloslužby.¹⁰⁹

K obhajobě obrazů používá Abú Qurra i zdůvodnění Řehoře Teologa, který ve svém kázání o Ježíšově narození¹¹⁰ z přelomu let 380–381 apeloval na uctívání jesliček kvůli jejich kontaktu s Ježíšem, kterému patří všechna úcta.¹¹¹

Podle Abú Qurry se církevní otcové „*podobají člověku, který se rozhodne zpracovat tento kvas, uhníst z něj těsto, nechat upéct a odhalit jeho sílu těm, kterým byla dosud skrytá*“.¹¹² Vyzývá tak k respektu učení církevních otců, protože jim v církvi náleží vážnost hned po apoštolech a prorocích. V opačném případě lidé prokazují vůči církevním otcům svou neposlušnost.¹¹³

Dále se Abú Qurra věnuje výtkám židů a muslimů vůči obrazům a úctě k někomu jinému než Bohu. Jejich argumenty byly založeny především na starozákonním

¹⁰⁷ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 8, s. 164. Na moc úcty k obrazům poukazuje i příběhem, ve kterém Satan souhlasil s tím, že přestane pokoušet jednoho jeruzalémského asketu pod podmínkou, že se asketa přestane klanět obrazu Matky Boží.

¹⁰⁸ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 8, s. 164–165. Srov. Eusebius z Césareje. *The History of the Church*. Přeložil Arthur Cushman McGiffert, 1890, s. 644–645 [online] [cit. 2022-02-22]. Dostupné z: [http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0265-](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0265-0339_Eusebius_Caesariensis_Historia_ecclesiastica_%5BSchaff%5D_EN.pdf)

[0339_Eusebius_Caesariensis_Historia_ecclesiastica_%5BSchaff%5D_EN.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0265-0339_Eusebius_Caesariensis_Historia_ecclesiastica_%5BSchaff%5D_EN.pdf). Toto sousoší zmiňuje více autorů, ovšem jeho interpretace se zdá být mylná. Na základě analogií se někteří domnívají, že bylo postaveno k úctě císaře Hadriána a křesťany mylně vykládáno. Bylo zničeno císařem Juliánem.

¹⁰⁹ Srov. List císařovně Konstantii, in: BORDINO Chiara (ed.). *Teorie obrazu v raném křesťanství?*, Brno: Books & Pipes Publishing, 2020, s. 117–123. List se připisuje Eusebiovi, i když jeho autorství někteří badatelé zpochybňují.

¹¹⁰ Srov. NAZIÁNSKÝ, Řehoř. *On the Theofany, or Birthday of Christ* [online] [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.newadvent.org/fathers/310238.htm>

¹¹¹ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 8, s. 165.

¹¹² BIGHAM (trad.): 32, kapitola 8, s. 165.

¹¹³ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 8, s. 165.

příkazu knihy Exodus „*Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit.*“¹¹⁴ V reakci na tento starozákonní argument ukazuje Abú Qurra na jiných příkladech ze Starého zákona, že Boží zákaz není absolutní ve smyslu doslovný, ale že dokonce praotcové a proroci projevovali klaněním úctu jiným lidem. Zmiňuje Abraháma, který se poklonil synům Kheta, když po nich žádal prodej místa k pohřbení Sáry, Jákoba, který se sedmkrát poklonil až k zemi před svým bratrem Ezauem, nebo Mojžíše, který se poklonil před svým tchánem. Abú Qurra počítá i s námitkou, že tyto projevy úcty klaněním spadají do doby ještě před tím, než Bůh dal příkaz klanět se jen jemu a nikomu jinému. Připomíná, že např. Mojžíšova poklona jeho tchánu následovala až po předání Zákona, a uvádí další příklady tohoto projevu úcty z knih Královských a z knih Kronik: „*Copak se matka Šalomouna, syna Davidova, nepoklonila Davidovi? Nepřišel prorok Nátan do Davidova domu, nepadl na zem, když viděl Davida, a nepoklonil se mu? A nepoklonili se synové proroků proroku Elizeovi?*“¹¹⁵ Pokud by tedy byla Boží vůle, aby se lidé klaněli jen jemu, pak by to znamenalo, že patriarchové a proroci sloužící Bohu zhřešili. Abú Qurra poukazuje na typologii, tedy naplnění starozákonních předzvěstí v Novém zákoně – např. že patriarchové jako Izák a Jákob svými slovy o klanění, kterého se dostane jejich potomkům, předpovídají zároveň budoucí úctu lidí ke Kristu.¹¹⁶ Tím Theodor klade před židy volbu, zda přijmou, že Ježíš je Bůh, kterému je dovoleno se klanět, a tím pádem se stanou křesťany, nebo budou trvat na tom, že je člověk, a pak není Boží vůlí, aby lidé vzdávali úctu jen jemu.¹¹⁷ Zároveň Abú Qurra odkazuje na příklady Mojžíše a Šalomouna, kterým Bůh přikázal vytvořit obrazy postav. Mojžíš nechal zhotovit postavy cherubů na schráně archy úmluvy, Šalomoun zase nechal vyzdobit postavami cherubů a zvířat jeruzalémský chrám.¹¹⁸

Na muslimské výtky ohledně vyjádření úcty klaněním odpovídá argumentací z Koránu. Poukazuje na to, že podle muslimských posvátných textů Bůh přikázal andělům klanět se Adamovi a že to udělali všichni kromě ďábla, který odmítl.¹¹⁹ Pokud by klanění bylo pouze projevem úcty náležející Bohu, Bůh by tím pádem přikázal andělům vzdávat

¹¹⁴ Ex 20, 4–5

¹¹⁵ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 9, s. 166–167. Editor Dick přidává k těmto příkladům do textu i biblické odkazy 1 Kr 1, 16; 1 Kr 1, 23; 2 Kr 2, 15.

¹¹⁶ „*At ti slouží lidská pokolení, ať se ti klanějí národy. Budeš panovat nad svými bratry a synové tvé matky se ti budou klanět.*...“ Gn 27, 29.

¹¹⁷ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 9, s. 167.

¹¹⁸ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 10, s. 168.

¹¹⁹ Korán 2:33–34

Adamovi úctu rovnocennou úctě k Bohu. Proto by měli muslimové přestat s obviňováním křesťanů, kteří ctí své biskupy, protože dělají jen to, co činili i jejich proroci.¹²⁰ Dále ukazuje rozpor v konání muslimů, když cituje hadíth, který říká, že „*Kdokoli maluje obraz, bude Bohem potrestán, dokud nevdechne do něho ducha, čehož nikdo není schopen.*“¹²¹ A zároveň poukazuje na fakt, že muslimové v mešitách zobrazují rostliny a květiny.¹²²

Těmito konkrétními příklady Abú Qurra ukazuje, že Bůh v knihách Exodus a Deuteronomium svým příkazem nezamýšlel absolutní či doslovný zákaz tvorby obrazů ani určité projevy úcty vůči někomu jinému než je On. Tuto tezi se snaží vysvětlit i muslimům poukazem na jejich posvátné texty. Ukazuje tak svou hlubokou znalost pramenů židovské i muslimské víry.

3.2.3 Obhajoba úcty k obrazům

Po zdůvodnění tvorby obrazů Abú Qurra vysvětluje, proč vůči nim projevovat úctu a to zvláště způsobem, který můžeme nazvat klaněním.¹²³ Pojmem klanění definuje opravdovou fyzickou poklonu před obrazem, případně pokleknutí, položení čela na zem a dotknutí se předmětu. Tím pádem je nucen reagovat na námitku ohledně pokleknutí před obyčejnou věcí, čímž jí samotné se prokazuje úcta, což připomíná idolatrii.

Abú Qurrova argumentace je založena na tvrzení, že úcta není prokazována přímo předmětu a jeho hmotné podstatě, ale jeho reálnému vzoru, tedy osobě, kterou zobrazuje. Tuto hypotézu o přenosu úcty z obrazu na jeho vzor nalezneme už ve spisu O Duchu svatém od cesarejského biskupa Basila Velikého, jehož zásluhou se stala jedním ze základních bodů ikonodulské argumentace.¹²⁴

Harranský biskup svou argumentaci ilustruje, jako již mnohokrát a s ohledem na křesťanské i židovské čtenáře, na konkrétních biblických příkladech, např. když se Jákob

¹²⁰ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 9, s. 167.

¹²¹ al-BUCHÁRÍ, Muhammad. *Sahih al-Buchári*, vol. 34, hadíth č. 172 [online] [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: <https://sunnah.com/bukhari:2225>

¹²² P. Pizzo poukazuje na konkrétní příklady zdobených mešit v Jeruzalémě a Damašku, které Abú Qurra zřejmě osobně viděl. Srov. PIZZO, Paola. *Abú Qurrah, La difesa delle icone*. Milano: Jaca Book, 1995, s. 40.

¹²³ Arabsky as-sudžúd li-s-suwar, francouzsky prosternement.

¹²⁴ „*To, že je jako císař označován i císařův obraz, neznamená, že jsou císařové dva. Nedrolí se moc, neděli se prokazovaná úcta. Tak, jako moc a vláda nad námi je jenom jedna, tak je také prokazovaná úcta jedna, a nikoli mnohé, neboť úcta k obrazu přechází na jeho předlohu. Co je však zde obraz vzniklý napodobením, je tam skutečný Syn.*“ Citováno z BORDINO Chiara (ed.). *Teorie obrazu v raném křesťanství?*, Brno: Books & Pipes Publishing, 2020, s. 129. Basil Veliký kladl důraz na dokonalou podobnost obrazu, ne na jeho nedostatek vyplývající z povahy díla vytvořeného rukou člověka. Srov. BORDINO Chiara (ed.). *Teorie obrazu v raném křesťanství?*, Brno: Books & Pipes Publishing, 2020, s. 53.

poklonil před Josefovým žezlem,¹²⁵ nebo když se Mojžíš klaněl před archou úmluvy zdobenou postavami cherubů vytvořených lidskou rukou, kterou nechal vytvořit podle Božích pokynů.¹²⁶ Stejně tak křesťané uctívají obrazy Krista a svatých „*ne jako prkna dřeva a barvy, ale jako Krista, který je vždy hoděn pocty klanění, a jako svaté, kteří si zaslouží stejnou úctu.*“¹²⁷ Věřohodnost a správnost úcty k obrazům tak opět zakládá na starozákonních příkladech praotců a proroků, kteří se klaněli před místy nebo předměty, které symbolizovaly přítomnost Boha. Jmenuje Jozua a jeho projev úcty vůči arše úmluvy¹²⁸ nebo Daniela v babylonském vyhnanství, který se obracel při modlitbě směrem k Jeruzalému, aby se klaněl čelem k Sionu jako příbytku Boha.¹²⁹ Biskup stále zdůrazňuje, že úcta není určena předmětu, kterého se uctívající dotýká, ale tímto gestem vyjadřuje úctu ke Kristu i svatým, apoštolům nebo prorokům. Sice před obrazy klekají a dotýkají se koleny země a koberce, ale tato gesta symbolicky ukazují na úctu vůči Bohu. Tímto Abú Qurra ukazuje na podobný způsob muslimské modlitby, během které věřící podobně klečí a dotýkají se čelem země před Bohem.¹³⁰

Dále se Abú Qurra vyrovnává s námitkou odpůrců, že obrazy nejsou nijak spojeny s osobami, které zobrazují. Využívá opět argumentaci formou analogií v Bibli, kdy ukazuje na příklad archy úmluvy či Áronova pektorálu, které by podle této logiky neměly být spojeny reálně s Božím Slovem nebo jmény synů Izraele, ale přesto jim židé prokazovali úctu.¹³¹

Úctu křesťanů k obrazům přirovnává Abú Qurra k židovskému důrazu na písmo¹³² a rovnocennost obrazu s písmem,¹³³ či dokonce jeho nadřazenost, vysvětluje takto: „*Jména a obrazy jsou ekvivalenty, které ukazují na někoho, a skrze jména či obrazy jsou tyto osoby respektovány nebo opovrhovány... A tak, jak vinit křesťany, kteří zobrazují Kristovu tvář ve*

¹²⁵ Gn 47, 31

¹²⁶ Ex 25, 22

¹²⁷ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 11, s. 169. Podobná slova používal v 7. století i Leontios Neapolský, který ve svém apologetickém spisu určenému židům zdůrazňoval, že křesťané uctívají Boha, ne desku ikony jako takovou. Srov. SCHÖNBORN, Christoph. *Ikona Krista: teologická východiska*. Bratislava: Oto Németh, 2002, s. 169.

¹²⁸ Joz 7, 6

¹²⁹ Da 6, 10, dále Ezechiel a jeho vidění (Ez 1, 4–28), nebo David a další proroci, kteří tančili a zpívali před archou úmluvy jako obrazem Boží přítomnosti (2 S 6, 14).

¹³⁰ Srov. PIZZO, Paola. *Abú Qurrah, La difesa delle icone*. Milano: Jaca Book, 1995, s. 111.

¹³¹ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 12, s. 171.

¹³² Uvádí příklad poplívání papíru s napsaným jménem některého z praotců či proroků, jehož pachatel by byl bezesporu potrestán za zločin vůči těmto prorokům. Srov. BIGHAM (trad.): 32, kapitola 12, s. 172.

¹³³ Jako svědectví o tom, že obraz je roven psanému textu, využívá opět autoritu proroků, např. Izajáše: „*Hle, vyryl jsem si tě do dlani.*“ (Iz 49, 16). Dále odkazuje na proroka Ezechiela – prorok na příkaz Hospodina měl vyřít do kamene město Jeruzalém (Ez 4, 1–3) nebo Jeremjáše – knihu má hodit do Eufratu – to, co je učiněno knize nebo obrazu, se dotýká reálného vzoru (Jr 51, 59–64).

*chvilích jeho života, kdy uskutečnil dílo spásy, stejně jako tváře svatých? Vidět jejich obrazy, to je jako vidět Krista a svaté samotné, i když obrazy nejsou s nimi spojeny. Pokud někdo říká, že jména nejsou jako obrazy, mluví z neznalosti, neboť zná jen písmena, které jsou psané formy. Jména jsou formy a zobrazení pro slova. Slova jsou formy a zobrazení pro myšlenky a myšlenky jsou formy a zobrazení pro věci. Obrazy nejsou jiné věci než jasné psaní, které všichni mohou pochopit, ať umí číst nebo ne. To je, proč jsou lepší než psaní, neboť psaní a obrazy jsou vzpomínky na věci, které zobrazují, a obrazy jsou účinnější než písmo, protože dovolují těm, kteří neumí psát, porozumět a vedou k porozumění snadněji než knihy.*¹³⁴ Obrazy tedy klade nad písmo, protože jim mohou rozumět i nevzdělaní lidé. Vychází tak z argumentace Řehoře Velikého, který zdůrazňoval didaktickou funkci obrazů a nutnost jejich přítomnosti v kostelech, byť projevy úcty k nim spíše odmítal: „*Proto se tedy používá v kostelích obrazů, aby ti, kteří neumí číst, alespoň při pohledu na stěny četli to, co v knihách číst nemohou.*“¹³⁵

Dalším zásadním argumentem úcty k obrazům je pro Abú Qurru přimluva svatých, kteří jsou na nich zobrazení: „*A ten, kdo uctívá svaté, si bezpochyby zaslouží největší odměnu ze strany Boha a svatí se stávají jeho obhájci před Bohem... A tak, ve své dobrotě, Pán udělal ze svatých prostředníky mezi ním a svými služebníky, aby uctívali svaté a povzbuzovali ostatní, aby se radovali ze svého štěstí s ním.*“¹³⁶ Svaté vnímá jako prostředníky mezi Bohem a lidmi, kteří se i po své smrti snaží přispívat k tomu, aby byl Bůh vůči lidem příznivý. Křesťané jim svou poklonou vzdávají úctu jako svým vzorům a prosí je o přimluvu. Svatí vědí, co člověk potřebuje, a proto jejich přimluva je požehnáním pro toho, kdo se modlí. Křesťané tak mají přístup k velkému dobrodiní, když se klaní před obrazy svatých, protože tato úcta se dotýká samotných svatých. Biskup se tak vrací k argumentu Basila Velikého, že úcta projevená před obrazem se vztahuje k samotné osobě, v tomto případě světcí. Důležitost přimluv svatých dokazuje opět odkazy na starozákonního Abraháma, který se přimlouval za ušetření hříšné Sodomy,¹³⁷ nebo na Mojžiše, který prosil Hospodina za nevěrné Izraelity, kteří uctívali zlaté tele.¹³⁸ Stejně tak upozorňuje i na prosby o přimluvu ke starozákonním praotcům Abrahámovi, Izákovi či

¹³⁴ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 12, s. 172.

¹³⁵ Přímá citace Řehoře Velikého podle KAŠKA, Pavel. *Život a pontifikát Řehoře Velikého*. Diplomová práce, 2013, s. 87. Rovnocenný vztah písma a malby ve svém díle zdůrazňují i další církevní otcové, např. Basil Veliký nebo Řehoř Naziánský. Srov. BORDINO Chiara (ed.). *Teorie obrazu v raném křesťanství?*, Brno: Books & Pipes Publishing, 2020, s. 54–55.

¹³⁶ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 14, s. 173.

¹³⁷ Gn 18, 16–33

¹³⁸ Ex 32, 1–14

Jákobovi po jejich smrti. K ještě lepšímu pochopení používá příměr k vládě pozemských králů, kdy se lidé obracejí na rádce a služebníky králů, aby se za ně přimlouvali u panovníka.¹³⁹

V další biskupově argumentaci se projevuje typologický přístup. Věnuje se tématu Desek Zákona, kterým byla vzdávána nejvyšší čest kvůli Božím slovům, které na ně napsal Hospodin synům Izraele. Interpretuje je jako předobraz vtělení Slova Božího, tedy Ježíše Krista. Jsou podle něj obrazem Slova, které se vtělilo působením Ducha svatého.¹⁴⁰ Stejně tak klade důraz na archu úmluvy jako předobraz Panny Marie, která v sobě nosila Ježíše jako vtělené věčné Boží Slovo, stejně jako archa v sobě uchovávala Desky. Abú Qurra žalm 132 („*Povstaň, Hospodine, k místu svého odpočinku, ty sám i schrána tvé moci!*“)¹⁴¹ typologicky vysvětluje. Jako schránu Boží moci předjímá Marii a dítě při odchodu do Egypta.¹⁴² Nechává se inspirovat Druhým listem Korintřanům, kde Pavel zdůrazňuje zahalení staré smlouvy, která byla odkryta až Kristem.¹⁴³ Také zmiňuje vtělení Syna, což byl jeden ze základních argumentů obhájců obrazů, který zdůrazňovali Jan Damašský nebo Germanos z Konstantinopole.¹⁴⁴

Poslední otázkou, které se věnuje v této části, jsou zázraky spojené s obrazy. Připouští možnosti zázraků uskutečněných skrze obrazy, ale pohlíží na ně v perspektivě tzv. Boží pedagogiky. Vnímá je zejména jako znamení určená především pro židy, muslimy a křesťany slabé víry. Křesťané totiž už nepotřebují taková znamení, protože „prohlédli“ díky Duchu svatému.¹⁴⁵ Analogickým příkladem je ustavení eucharistie, tedy chléb a víno jako něco, co se viditelně neproměnilo v tělo a krev a není viditelnou manifestací milosti, ale přitom křesťané věří v reálnou přítomnost Krista.¹⁴⁶

¹³⁹ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 14, s. 174.

¹⁴⁰ J 1, 14

¹⁴¹ Ž 132, 8

¹⁴² Dále zmiňuje např. Iz 19,1: „*Hle, Hospodin jede na rychlém oblaku a vjíždí do Egypta.*“

¹⁴³ 2 K 3, 13–14

¹⁴⁴ „... zobrazujeme jeho lidské rysy tak, jak On, jako člověk, působil v těle a ne podle Jeho Božství. Pociťujeme potřebu zobrazit to, v co věříme, a právě to, že Kristus nejen zdánlivě, nejen jako se stal člověkem... ale reálně a skutečně a ve všem dokonale a úplně, ale s výjimkou hříchu... V duchu této pevné víry v Krista zobrazujeme rysy Jeho svatého těla na ikonách a uctíváme je a prokazujeme jim podobnou úctu, nebo skrze ně vnímáme Jeho životodárné a nevýslovné ztělesnění.“ List od Germana z Konstantinopole adresovaný Janu ze Synady, citováno z SCHÖNBORN, Christoph. *Ikona Krista: teologická východiska*. Bratislava: Oto Németh, 2002, s. 166.

¹⁴⁵ S. Bigham překládá tuto pasáž do francouzštiny jako „...*nous les chrétiens qui avons reçu la connaissance...*“, v doslovném českém významu tedy „*my křesťané jsme dostali znalost*“. Srov. BIGHAM (trad.): 32, kapitola 16, s. 176.

¹⁴⁶ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 16, s. 176.

3.2.4 Vysvětlení biblického zákazu klanění se před obrazy

Po vyslovení argumentů na podporu tvorby obrazů i vyjádření úcty se Abú Qurra věnuje zcela logické otázce, proč tedy v Bibli najdeme pasáže, které explicitně takto vyjadřovanou úctu zakazují.

V reakci na ikonoklastickou argumentaci postavenou na biblické pasáži z Ex 20, 5 nejprve varuje před doslovnými výklady biblického textu: „*Ale ty, žide, který trváš na tom, že není třeba se klanět před jiným než Bohem, a který sis vzal do hlavy Boží slovo, jemuž smyslu nerozumíš a ani nikdy neporozumíš, co uděláš s prorokem Davidem, který přikazuje se klanět před podnožím nohou Pána, který je pro tebe zemí? Neboť ty nerozumíš duchovnímu smyslu Písma, jak to Pán říká v knize Izajáš: Mým trůnem jsou nebesa a podnoží mých nohou země.*“¹⁴⁷ Kritizuje „slepotu v srdci“ židů, když se posmívají křesťanům, kteří se klaní obrazům Krista a svatých, ale přitom se sami klaní před zbytky zdi jeruzalémského chrámu.¹⁴⁸

Důvod starozákonního zákazu obrazů pak Abú Qurra vysvětluje následovně: „*Izraelité byli uctívači posedlí idoly. Pokud by Bůh povolil klanění před obrazy, posloužili by si jeho svolením jako výmluvou a zůstali by spojeni s modloslužbou. Ale Bůh se k nim zachoval jako moudrý rodič k rebelskému synu, vědom si toho, že pokud by měl syn k dispozici meč, zasáhl by své bratry a další členy rodiny. Král by chtěl dát synu k dispozici meč k boji s nepřáteli, ale věděl dobře, že pokud by syn dostal meč do ruky, zasáhl by s ním členy domu. A tak přikázal nikdy meč nepoužít. Bůh věděl, že Izraelité nebyli schopni rozlišit oprávněné klanění od neoprávněného, zakázal jim proto se klanět před jakýmkoli obrazem.*“¹⁴⁹ Již několikrát citovaný zákaz z Ex 20, 5 tedy interpretuje primárně jako Boží ochranu Izraelců před modloslužbou, protože sami nebyli schopni rozlišit úctu k Hospodinu od úcty k modlám. Proto Hospodin zakázal jakékoli projevy úcty k čemukoli. Tento zákaz platil ale jen do doby křesťanů, kterým dal schopnost porozumění skrze působení Ducha svatého, jehož vliv na pochopení křesťanů zmiňuje Abú Qurra vícekrát. Apoštolům se tohoto poznání dostalo, a proto povolili obrazy v křesťanských kostelech.¹⁵⁰ Vysvětlení zakládá na tzv. Boží pedagogice, tedy víře, že Bůh se lidem odhaluje postupně a lidé dosahují většího poznání Božího jednání v průběhu času. Ve

¹⁴⁷ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 17, s. 177. Editor Dick odkazuje na Ž 66 a Iz 66,1.

¹⁴⁸ Na to navazuje připomínkou, že pokud židé tvrdí, že úctu před zdi vyjadřují kvůli tomu, že pochází z Ráje, pak by se měli klanět i samotným řeckám, které podle knihy Genesis z Ráje vycházejí. Srov BIGHAM (trad.): 32, kapitola 17, s. 177.

¹⁴⁹ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 18, s. 177–178.

¹⁵⁰ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 18, s. 178.

světlem Boží pedagogiky tak vysvětluje židovské nepochopení Božího Slova a duchovního smyslu Písma a stejně i to, že křesťané díky působení Ducha svatého již nejsou podrobena žádným dočasným zákazům.¹⁵¹

Dočasnost některých starozákonních zákazů Abú Qurra potvrzuje dalšími biblickými texty i rozumovými důkazy. Bůh podle něj ustanovil pravidla pro Izraelity podle jejich schopností, ne podle své reálné vůle, což vysvětluje pomocí textů proroka Ezechiela,¹⁵² nebo analogickými příběhy, kdy Boha připodobňuje ke králi a Izraelity k synům, které se snaží vychovat ke zralosti.¹⁵³

Schopnost pochopit tuto dočasnost Božích příkazů Abú Qurra dokládá příklady proroků, kteří pochopili Boží jednání a jeho smysl v rámci plánu spásy a ve své svobodě lidí blízkých Bohu se nebáli Boží příkazy zdánlivě porušit – proroci se klaněli před lidmi,¹⁵⁴ král David jedl obětní chleby položené před Pánem,¹⁵⁵ jeho syn Šalamoun nechal vytvořit výzdobu v jeruzalémském chrámu ukazující cherubíny, lvy, býky a další figury apod.¹⁵⁶

Na závěr této části se Abú Qurra věnuje odpovědi na otázku, proč se tedy neklanět před každým člověkem jako obrazem Božím, nejen před obrazy svatých. Na to odpovídá tezí, podle které člověk znetvořil Boží obraz v sobě kvůli svobodě a vůli k hříchu. Přibližuje ji dalšími analogickými příklady jako je vytvořený obraz princezny, který byl znetvořen tak, že člověk, který jej spatřil, v něm krásnou princeznu již nepoznal.¹⁵⁷ V návaznosti na to vysvětluje, že svatí jsou lidé, kteří se, podle apoštola Pavla, odstrojili ze

¹⁵¹ Podobně vysvětluje Abú Qurra zákaz některých „nečistých“ potravin, neodhalení božských osob Syna a Ducha svatého židům nebo povolení zapudit svou manželku jako dočasné ustanovení s ohledem na izraelské limity chápání. Srov. BIGHAM (trad.): 32, kapitola 18, s. 178–179.

¹⁵² Ez 20, 21: „*Ale i synové se mi vzepřeli, neřídili se mými nařízeními, nedodržovali mě řády, skrze něž má člověk život, když je plní, a znesvěcovali mě dny odpočinku.*“ Ez 20, 25: „*A tak jsem jim dal nedobrá nařízení a řády, skrze něž nebudou mít život.*“

¹⁵³ Abú Qurra předkládá myšlenku, že Bůh je jako král, který chtěl, aby jeho syn dosáhl intelektuální zralosti a dospěl k užitečné práci. Proto se ho snažil odradit od nebezpečné hry s nožem náhradou hry s míčem, kterou vychválí tak, že chlapce zaujme. Králi ale nešlo o samotnou hru, ale aby jeho syn postupně od jakékoli hry upustil a dozrál. Stejně tak Abú Qurra vysvětluje označení některých zvířat za nečistá pomocí analogického příkladu, kdy kojící matka, která již chce odstavit dítě od mateřského mléka, začne mléko nazývat odpudivými jmény ne kvůli tomu, že by si to zasloužilo, ale protože chce docílit toho, aby dítě přestalo mateřské mléko pít. Srov. BIGHAM (trad.): 32, kapitola 19, s. 180.

¹⁵⁴ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 20, s. 181.

¹⁵⁵ 1 S 21, 5–7

¹⁵⁶ Jako další příklady uvádí boj Makabejských v den šabatu (1 Mak 1–2), Eliášovu oběť mimo Chrám, nebo Mojžíše, Eliáše a Daniela, kteří se navzdory příkázání šabatu v tento den postili, protože chápali, že ho Bůh učinil, aby poznávali Hospodina jako tvůrce nebe a země a uctívali jen jeho. Srov. BIGHAM (trad.): 32, kapitola 20, s. 181.

¹⁵⁷ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 21, s. 182.

starého a oblékli do nového člověka,¹⁵⁸ který se obnovuje a podobá svému Stvořiteli. Tito svatí se stali „*nádobou Ducha svatého, který je neopustil ani po smrti.*“¹⁵⁹ Přítomnost Ducha svatého v ostatcích svatých podle biskupa dokládají zázraky uzdravení, ke kterým došlo díky kostem proroka Elizea i díky ostatkům dalších světců.¹⁶⁰

3.2.5 Rozumové zdůvodnění vztahu obrazu a jeho předobrazu

Jako poslední dílčí téma traktátu zařazuje melchitský biskup racionální vysvětlení reálného spojení mezi obrazem a jeho lidským vzorem či předobrazem. V předkládání argumentů klade důraz na rozumové schopnosti čtenářů. Řadí se tak do linie arabské křesťanské literatury, která se snažila argumentaci vůči židům a muslimům stavět na rozumu jako něčem, co je společné všem lidem bez ohledu na náboženství.¹⁶¹

Rozum podle Abú Qurry potvrzuje, že hmota před spojením s písmem nebo obrazem nemá takovou důležitost a význam jako poté, co se s ním spojí. Rozumem lze podle něj pochopit, že pocta nebo naopak pohrdání projevené obrazu se týká zobrazené osoby. Jako příklad uvádí kus hlíny s královskou pečetí. Hlína jako taková neznamena nic, ale s připevněnou pečetí krále se stává prostředkem k vykonání králových příkazů, např. zachránit životy tisíců lidí odsouzených k smrti. Její hodnota je pak nevyčísitelná. Podobným příkladem je kámen Desek Zákona s vytesaným Desaterem, nebo pergamen, na kterém je zapsána Tóra či evangelium. Tyto materiály spojené s Božím Slovem jsou hodny nejvyšší úcty a ten, kdo by je zničil nebo jimi pohrdal, by si zasloužil odsouzení.¹⁶²

K lepšímu pochopení hypotézy, že úcta nebo opovržení projevené vůči obrazu se týká přímo zobrazené osoby, používá konkrétní příklad obrazu Ježíše Krista ve svém rodném městě Edessa, který je uctíván zvláště v době svátků a poutí.¹⁶³ Stejně jako opovržení, které někdo vyjadřuje vůči obrazu, uráží přímo zobrazenou osobu, tak analogicky i úcta vyjádřená před obrazem se dotýká jejího předobrazu.¹⁶⁴ Kristus tak podle

¹⁵⁸ Ko 3, 9–10

¹⁵⁹ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 21, s. 182.

¹⁶⁰ 2 Kr 13, 21

¹⁶¹ NOSEK, Lukáš. Křesťanská menšina a užívání Koránu. Příklad biskupa Theodora Abú Qurry (755–830). In: *Theologická revue*. 2019, 90 (4), s. 452.

¹⁶² BIGHAM (trad.): 32, kapitola 22, s. 183.

¹⁶³ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 23, s. 183. Jednalo se o obraz, který podle legendy o králi Abgarovi měl být zázračným výtvozem samotného Krista. Srov. SCHÖNBORN, Christoph. *Ikona Krista: teologická východiska*. Bratislava: Oto Németh, 2002, s. 136.

¹⁶⁴ Radost, kterou působí úcta vůči obrazu, vysvětluje pomocí příměru nenávisť, kterou by cítil člověk, pokud by byl zneuctěn a poplíván obraz jeho otce. Srov. BIGHAM (trad.): 32, kapitola 22, s. 183.

Abú Qurry poctí toho, kdo šíří slávu jeho jména a kdo se před ním klaní, stejně jako pokárá toho, kdo pohrdá jeho obrazem, odmítá se mu klanět a vzdaluje se jeho království.¹⁶⁵

3.2.6 Závěr traktátu

V závěrečné části svého spisu Abú Qurra ujišťuje čtenáře o odměně, která čeká ty, kteří se klaní před obrazy: „*A blažený je ten, kdo vytváří obrazy svatých, klaní se před nimi, aby jim vyjádřil úctu, uznává jejich činy, hledá jejich přímlovu a napodobuje je. Běda tomu, kdo opustí tuto praxi.*“¹⁶⁶ Zároveň ještě pravděpodobně míří na muslimské odpůrce, když vykresluje Ježíše Krista jako největšího a nejmoudřejšího krále, který se ponížil a byl ukřižován. Uvědomuje si skandálnost této víry a zároveň ujišťuje o odměně, která čeká na ty, kteří nejsou pohoršeni Kristovým křížem a neodvracejí se od něj.¹⁶⁷

Na úplný závěr svého traktátu se Abú Qurra znovu obrací na otce Yannaha, kterému pomyslně předává svého dílo, prosí ho o modlitby a vyjadřuje svou důvěru v setkání s Bohem jednoho dne na věčnosti.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Dále uvádí ještě příklad, jak moc by byl pobouřen král, kdyby byla jeho matka zobrazena při sexuálním aktu s cizími muži, a jak byl potřestal autora takových obrazů. Srov. BIGHAM (trad.): 32, kapitola 23, s. 184.

¹⁶⁶ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 24, s. 185.

¹⁶⁷ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 24, s. 184–185. Vysvětluje, že Kristovo zobrazení na kříži a na obrazech v kostelech je jako zobrazení krále, kterého jeho společníci tak obdivují a milují ho, že si znamení jeho ponížení zobrazují na svém oblečení a rádi se kvůli němu vydají v posměch.

¹⁶⁸ BIGHAM (trad.): 32, kapitola 24, s. 185.

Závěr

Vytyčeným cílem práce bylo analyzovat traktát o úctě k obrazům od Theodora Abú Qurry, pojmenovat jeho argumentaci ve prospěch této úcty a odpovědět si na otázku, zda některé důrazy a témata jsou aktuální i z hlediska dnešní katecheze.

První kapitola představila život a dílo Theodora Abú Qurry a ukázala dobový rámec, ve kterém Abú Qurrovo dílo vznikalo. Abú Qurra se věnoval rozsáhlé apologetické činnosti jako spisovatel i účastník diskuzí. Traktát o úctě k obrazům patří mezi spisy, které biskup napsal pro křesťany i pro příslušníky jiných náboženství – židy a muslimy, aby je seznámil s křesťanskou vírou a její věrohodností. Toto dílo tak cílí na křesťany i nekřesťany zároveň a v závislosti na náboženství adresátů používá dílčí argumentaci.

V druhé kapitole byl nastíněn vývoj vztahu a úcty k obrazům v prvních staletích našeho letopočtu a to do roku 843, který znamenal vítězství ikonodulie v byzantské říši. Ukazuje, že od vzniku křesťanského umění se objevují námitky jak vůči samotné existenci obrazů Ježíše a svatých, tak zvláště vůči úctě k nim. Někteří teologové schvalovali tvorbu obrazů kvůli jejich pastorační funkci jako pomůcku pro negramotné, ale odmítali projevy úcty k nim, protože by to hraničilo s modloslužbou. S úctou k obrazům měli problém i židé a muslimové, kteří ji vnímali rovněž jako projev modloslužby a její zákaz zdůvodňovali pasážemi ze svých posvátných textů, tedy hebrejské Bible, Koránu a hadíthů. K problému se vyjádřilo několik koncilů se střídavými závěry přijetí a odmítnutí úcty k obrazům. Druhý nicejský koncil přijal kult obrazů s odůvodněním, že Ježíšovo vtělení umožnilo zobrazit jeho lidskou viditelnou přirozenost, a také striktně rozlišil klanění Bohu a vyjádření úcty vůči svatým.

Třetí kapitola se zaměřila na samotný Abú Qurrov spis a jeho argumentaci podporující tvorbu a úctu k obrazům. Theodor Abú Qurra používá různá zdůvodnění v závislosti na oslovovaném publiku. Křesťany se snaží přesvědčit autoritou Písma, a to starozákonními i novozákonními texty, ale klade také důraz na tradici, moudrost církevních otců a starobylou praxi přítomnosti obrazů v kostelech. Inspirován teology jako Jan Damašský a Germanos z Konstantinopole zdůrazňuje argument vtělení a lidské přirozenosti Ježíše Krista, kterou je možné výtvarně zachytit. Po vzoru Basila Velikého předkládá tezi, že úcta projevená uměleckému dílu se netýká hmoty, ale přechází na jeho živý předobraz. S tím souvisí i víra v přimluvu svatých, ke kterým se člověk skrze jejich obraz modlí, a zázraky spojené s těmito obrazy jako potvrzení jejich hodnoty.

Protože židé a muslimové trvají na zákazu obrazů Boha a živého stvoření, Abú Qurra se je snaží přesvědčit o správnosti tvorby obrazů a úcty k nim poukazem na konkrétní úryvky z jejich posvátných textů – hebrejské Bible, Koránu a hadíthů. Na těchto příkladech ukazuje, že sami leckdy jednají v rozporu s tím, co podle nich přikazují jejich Písma. Zároveň dokazuje výběrem příkladů a jejich rozborem, že zákaz není třeba vnímat doslovně a absolutně, tedy navždy. Zdůrazňuje to zvláště poukazem na jednání a autoritu proroků, kteří se často chovají, jako by Boží zákaz nerespektovali, a přesto jsou považováni za ty, kteří jsou blízko Bohu. Touto argumentací Theodor Abú Qurra dokazuje znalost náboženství svých oponentů a zároveň schopnost vystavět apologii na jejich posvátných textech.

Jedním z významných argumentů pro existenci obrazů je u Abú Qurry i starších autorů jejich funkce vhodného didaktického prostředku pro katechezi. Vzhledem k negramotnosti mnohých věřících je považuje dokonce za efektivnější prostředek než písmo. Ačkoli dnes, alespoň ve vyspělém světě, není negramotnost stěžejním problémem pro katechezi, přesto je využití obrazů velmi užitečné, a to u různých věkových skupin, nejen dětí. Naplňuje totiž lidskou potřebu vizualizace a zvyšuje tak efektivnost výuky i množství osvojených informací díky zapojení většího množství smyslů. Katechetické využití obrazů je tedy stále více než aktuální.

Výrazným prvkem spisu je Abú Qurruv důraz na Boží pedagogiku. Ukazuje ji na příkladech z Bible jako postupné vyučování a odhalování Božího tajemství v závislosti na připravenosti člověka. Jedná se o základní přístup a východisko, ke kterému se dnes katecheze vrací a inspiruje se jím, protože se ukazuje, že člověka lze úspěšně katechizovat ve chvíli, kdy bereme ohledy na jeho potřeby a úroveň poznání a zkušeností. Abú Qurra tento přístup předkládá mimo jiné na konkrétních příkladech jako vysvětlení dočasného zákazu obrazů a úcty k nim ve Starém zákoně, nebo u tzv. typologie, kdy novozákonní události Ježíšova života vykládá pomocí starozákonních předobrazů, jejichž skutečný význam je židům zatím skrytý.

Častým rysem, který lze ve spisu dále nalézt, jsou analogie. Jedná se o krátké příběhy a příklady ze života, kterými Abú Qurra vysvětluje svá stanoviska ohledně obrazů a pomáhá čtenářům lépe porozumět jeho postojům. Tyto příklady mají přidanou hodnotu v tom, že svým zakotvením v běžném životě mohou hovořit k posluchačům nezávisle na jejich náboženství. Využívání příkladů a příběhů ze života pro lepší pochopení pravd víry je i dnes běžným prostředkem pro umožnění katechizovaným lépe porozumět tajemstvím víry.

Posledním inspirativním bodem je Abú Qurrův apel na rozum jako východisko ke společné diskuzi pro lidi bez ohledu na náboženství. Snaží se tak čtenáře dovést k přijetí reálného vztahu mezi obrazem a lidským předobrazem a k pochopení dalších důvodů úcty k obrazům.

Dnes již není aktuální potřeba obhajovat existenci obrazů, zvláště jejich didaktickou funkci. Stále je ale dle mého názoru potřebné hledat způsoby, jak více využívat jejich potenciál v náboženském vzdělávání a katechezi.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Bible. Písmo svaté Starého a Nového Zákona (včetně deuterokanonických knih): *Český ekumenický překlad*. Praha: Česká biblická společnost, 2016. ISBN-978-80-7545-009-8.

BIGHAM, Stéphane (trad.): „32 – Théodore Abu Qurrah: Un traité sur la vénération des saintes images“. In: *Les Images chrétiennes. Des textes historiques sur les images chrétiennes. De Constantin le Grand jusqu'à la période posticonoclaste (313-900)*. Montréal: Médiaspaul, 2010, 152–187.

al-BUCHÁRÍ, Muhammad. *Sahih al-Buchári*. Dostupné z: <https://sunnah.com/bukhari>

Korán. Přeložil Ivan Hrbek, 1972. Dostupné z: www.tanzil.net

Slovníky

AMIR-MOEZZI, Mohammad Ali a Ida ZILIO-GRANDI (ed.). *Dizionario del Corano*, Milano: Mondadori DOC, 2007. ISBN 978-88-04-56660-1.

PAVLINCOVÁ, Helena a Břetislav HORYNA (ed.). *Judaismus, Křesťanství, Islám*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2003. ISBN 80-7182-165-9.

Sekundární literatura

BECKER, Carl Heinrich. Christliche Polemik und islamische Dogmenbildung. In: *Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete*. 1912, 26, s. 175–195.

BESANCON, Alain. *Zakázaný obraz. Intelektuální dějiny obrazoborectví*. Brno: Barrister and Principal, 2013. ISBN 978-80-87474-95-2.

BORDINO, Chiara (ed.). *Teorie obrazu v raném křesťanství?* Brno: Books & Pipes Publishing, 2020. ISBN 978-80-7485-213-8.

BOUŠEK, Daniel. *Polemika islámu s judaismem a hebrejskou Biblií ve středověku: Ibn Hazm a Samaw'al al-Mağribī*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2183-0.

DAMAŠSKÝ, Jan Sv. *Řeči na obranu obrazů*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-017-8.

de la VEGA NOSEK, Lukáš. Od Jordánu k Eufratu: Antonín Rauh al-Quraší (z. 799), konvertita z vybraného muslimského rodu křesťanským mučedníkem. In: *Parrésia. Revue pro východní křesťanství*. 2021, XV, s. 67–91. ISBN 978-80-7465-505-0.

DICK, Ignace. Un continueur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abúqurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu. In: *Proche-Orient chrétien*. 1962, 12, s. 209–223 a 319–332. ISSN 0032-9622.

DICK, Ignace. Un continueur arabe de saint Jean Damascène: Théodore Abúqurra, évêque melkite de Harran. La personne et son milieu. In: *Proche-Orient chrétien*. 1963, 13, s. 114–129. ISSN 0032-9622.

Eusebius z Cesareje. *The Church History*. Přeložil Arthur Cushman McGiffert, 1890. Dostupné z: http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0265-0339_Eusebius_Caesariensis_Historia_ecclesiastica_%5BSchaff%5D_EN.pdf.

FOLETTI, Ivan a Zuzana FRANTOVÁ. *Mediální revoluce. Christianizace Evropy, Ravenna pátého století a jak obrazy mění dějiny*. Brno: Books & Pipes, 2021. ISBN 978-80-7485-232-9.

GRIFFITH, Sidney. Reflections on the biography of Theodore Abú Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1993, 18, s. 143–170. ISSN 0258-8331.

KAŠKA, Pavel. *Život a pontifikát Řehoře Velikého*, Praha 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Drahomír Suchánek. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/59002/DPTX_2011_2_11210_0_342754_0_123182.pdf?sequence=1&isAllowed=y

KHALIL SAMIR, Samir. Kulturní role křesťanů v arabském světě. In: *Salve. Revue pro teologii a duchovní život*. 2016, 26 (2), s. 39–58. ISSN 12136301.

LAMOREAUX, John C. The Biography of Theodore Abú Qurrah revisited. In: *Dumbarton Oaks Papers*. 2002, 56, s. 25–40. ISBN 978-0-88402-295-4.

LEWIS, Bernard. *Dějiny Blízkého Východu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-191-3.

NAZIÁNSKÝ, Řehoř. *On the Theofany, or Birthday of Christ*. Dostupné z: <https://www.newadvent.org/fathers/310238.htm>

NOSEK, Lukáš. Křesťanská menšina a užívání Koránu. Příklad biskupa Theodora Abú Qurry (755–830). In: *Theologická revue*. 2019, 90 (4), s. 431–452. ISSN 1211-7617.

NOSEK, Lukáš. Otec arabské křesťanské literatury: Theodor Abú Qurra (755–830). Prolegomena. In: *Studia theologica*. 2020, 22 (3), s. 25–50. ISSN 2570-9798.

PIZZO, Paola. *Abú Qurrah, La difesa delle icone*. Milano: Jaca Book, 1995. ISBN 88-16-40384-5.

PIZZO, Paola. L'islam e i musulmani nella difesa delle icone di Teodoro Abu Qurrah. In: *Parole de l'Orient*. 1997 (22), s. 667–676. ISSN 0258-8331.

SAHNER, Christian C. Swimming against the Current: Muslim Conversion to Christianity in the Early Islamic Period. In: *Journal of the American Oriental Society*. 2016, 136 (2), s. 265–284. ISSN: 2169-2289.

SENDLER, Egon. *Ikona – obraz Neviditelného*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN 978-80-7412-095-4.

SENDLER, Egon. *Ikony Krista*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-398-2.

SCHÖNBORN, Christoph. *Ikona Krista: teologická východiska*. Bratislava: Oto Németh, 2002. ISBN 80-88949-56-4.

TAUER, Felix. *Svět islámu: Dějiny a kultura*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-828-2.

USPENSKIJ, Leonid, Alexandrovič. Teologie ikony. In: *Ikona – Okno do věčnosti*, Olomouc: Olomoucko-brněnská eparchie, 2019. ISBN 978-80-907376-0-0.

Příloha úryvků z francouzského překladu traktátu

kapitola 1, s. 158: „Les adversaires des chrétiens, surtout ceux qui prétendent posséder un livre envoyé de Dieu, réprimandent les chrétiens parce que ces derniers se prosternent devant les images. À cause de ce geste, ces adversaires accusent les chrétiens d'adorer des idoles, ce que Dieu a interdit dans la Thora et dans les prophètes, et ils se moquent d'eux.“

„Odpůrci křesťanů, zejména ti, kteří tvrdí, že mají seslanou knihu od Boha, křesťany kárají, protože se klanějí obrazům. Kvůli tomuto gestu obviňují křesťany z uctívání idolů, které Bůh zakázal v Tóře a u proroků, a posmívají se jim.“

kapitola 1, s. 157: „Père Jean, notre saint frère, lorsque tu étais ici avec nous à Édesse, tu nous as informés qu'un grand nombre de chrétiens désavouent le prosternement devant l'image du Christ notre Dieu qui, lui-même, a ouvert la possibilité d'avoir une image de son incarnation, par le Saint-Esprit et la Vierge Marie, laquelle incarnation était une miséricorde pour notre salut...“

„Otče Jane, náš svatý bratře, když jsi byl zde s námi v Edesse, informoval jsi nás, že velký počet křesťanů odmítá klanění před obrazem Krista našeho Boha, který sám osobně umožnil mít obraz svého vtělení prostřednictvím Duchy svatého a Panny Marie a jehož vtělení bylo milosrdenstvím pro naši spásu....“

kapitola 1, s. 158: „Tu m'as demandé d'écrire sur ce sujet, de retourner la honte contre ceux qui nous accusent de faire quelque chose qui n'est pas du tout honteux, de convertir le cœur de ceux qui craignent de se prosterner devant les saintes images et de ramener ceux-ci à se prosterner devant elles...“

„Požádal jsi mě o napsání o tomto tématu, abych obrátil hanbu proti těm, kteří nás obviňují z něčeho, co je ostudné, obrátit srdce těch, kteří se bojí klanět se před svatými obrazy, a znovu je přivést k úctě...“

kapitola 2, s. 158: „Qui parmi ces derniers, en entendant les chrétiens dire que Dieu a un Fils qui est l'égal de son être même et de sa même substance (ousia), ne dira pas que les chrétiens sont fous ? Et si un des étrangers les entend dire que ce Fils a été engendré de Dieu et que Dieu n'existait pas avant lui, cet homme ne pensera-t-il pas que ces chrétiens sont les plus insolents de tous les hommes?“

„Kdo z nich [cizinců], když slyší křesťany říkat, že Bůh má Syna, který je roven jeho bytí a je stejné podstaty, neřekne, že jsou křesťané šílení? A pokud jeden z cizinců uslyší, že říkají, že tento Syn byl zplozen z Boha a že Bůh neexistoval před ním, nebude si tento člověk myslet, že tito křesťané jsou nejtroufalejší ze všech lidí?“

kapitola 2, s. 158–159: „Que diraient les étrangers s'ils voyaient les chrétiens apporter du pain et du vin à leurs autels, dire des paroles sur ces dons et ensuite en communier, les chrétiens disant que ceci est le corps du Christ et cela son sang. Mais [les étrangers] verront que rien n'a changé, que le pain et le vin sortent comme ils sont entrés ?“

„Co by řekli cizinci, kdyby viděli křesťany, jak přinášejí chléb a víno na své oltáře, pronášejí nad nimi slova a pak je přijímají, křesťany, kteří říkají, že toto je Kristovo tělo a toto je jeho krev. Ale cizinci uvidí, že se nic nezměnilo, že chléb a víno jsou takové, jako byly?“

kapitola 4, s. 160: „Qui ne rirait pas de ceux-là dont l'intelligence méprise la foi en entendant que Dieu a créé de rien tout ce qui existe et que lorsqu'il voulait créer quelque chose, il n'a fait que dire : « Qu'il soit » et la chose a reçu son existence ? Qui de ceux-là ne se moquerait pas en entendant qu'Ève a été créée d'une côte d'Adam (Gn 2, 21-22)? Que penseraient-ils en entendant les histoires suivantes qui se trouvent dans les Écritures?“

„Kdo by se nesmál těm, jejichž inteligence opovrhne vírou, když slyší, že Bůh stvořil, co existuje, z ničeho a že když chtěl něco stvořit, řekl jen: „Staniž se“ a ta věc přijala svou existenci? Kdo z nich by se nesmál, když slyší, že Eva byla stvořena z Adamova žebra? Co by si mysleli, kdyby slyšeli následující příběhy, které se nacházejí v Písmech?“

kapitola 5, s. 161: „Quel homme dont l'intelligence ne veut rien savoir de la foi accepterait les paroles suivantes de l'Écriture ? Dieu marche dans le jardin d'Éden (Gn 3, 8);...Il descend à Babel pour diviser les langues (Gn 11, 7)...; Il visite Abraham et il mange et boit avec lui (Gn 18)...“

„Který člověk, jehož inteligence nechce vědět nic o víře, by přijal následující slova Písma? Bůh chodí v zahradě Eden...; Sestupuje do Babylonu, aby rozdělil jazyky...; Navštěvuje Abrahama a jí a pije s ním...“

kapitola 5, s. 162: „Et si quelqu'un, autre que toi, de parmi ceux qui prétendent avoir la foi [les musulmans] dit qu'il n'accepte rien de tout cela, un tel homme doit sans doute affirmer que Dieu est assis sur un trône, qu'il a des mains (*Yûmus X, 3*) et un visage (*Âl 'Imrân III, 73; ar-Rûm XXX, 38*) ainsi que d'autres choses sans fin si nous voulons les énumérer toutes. Si, à cause de ces paroles, il attribue à Dieu un corps, il accepte donc, qu'il le veuille ou non, qu'encore d'autre chose que celles-ci, liées à une nature corporelle, peuvent être dites de Dieu.“

„A pokud někdo jiný než vy z těch, kteří tvrdí, že mají víru (muslimové), říká, že nic z toho nepřijímá, takový člověk pravděpodobně musí tvrdit, že Bůh sedí na trůnu, že 'má ruce a tvář a další nekonečné věci, pokud je chceme všechny vyjmenovat. Pokud na základě těchto slov připisuje Bohu tělo, připouští tedy, ať se mu to líbí nebo ne, že o Bohu lze říci ještě více věcí spojených s tělesnou povahou...“

kapitola 6, s. 162: „Chaque chrétien qui se comporte de cette manière sait bien que le christianisme, pour ceux qui l'ont accepté, a été certifié vrai seulement à cause des miracles que les disciples ont opérés au nom de Jésus-Christ...“

„Každý křesťan, který se takto chová, dobře ví, že křesťanství pro ty, kteří je přijali, bylo potvrzeno jako pravdivé pouze díky zázrakům, které učedníci vykonali ve jménu Ježíše Krista...“

kapitola 6, s. 163: „Beaucoup de choses que nous possédons et qui sont d'une grande importance, nous les avons reçues comme héritage, par droit de succession, sans en avoir trouvé de preuve dans les livres de l'Ancien et du Nouveau Testament, ceux que les

apôtres ont transmis. La première [des coutumes reçues] est les paroles que nous prononçons sur l'offrande et par lesquelles cette dernière devient le corps et le sang du Christ. Ensuite nous avons la liturgie du baptême et de la *chrismation*, la consécration des églises, l'imposition des mains pour les ordinations, l'annonce de l'heure en frappant le *semantron*, la vénération de la croix et encore d'autres choses. Si l'un d'entre nous accepte de se prosterner devant les images des saints, seulement s'il en trouve une preuve dans les livres de l'Ancien et du Nouveau Testament¹¹, il devra donc désavouer toutes les autres choses que nous avons mentionnées et alors, il verra ce qui lui reste du christianisme.“

„Mnoho věcí, které vlastníme a které mají velký význam, jsme dostali jako dědictví na základě práva dědiců, aniž bychom o tom našli důkaz v knihách Starého a Nového zákona, těch, které apoštolové předávali dál. První z přijatých zvyků jsou slova, která pronášíme nad dary a kterými se stávají Kristovým tělem a krví. Pak máme liturgii křtu a biřmování, posvěcení kostelů, vkládání rukou na svěcené, zvonění zvonů, uctívání kříže a další věci. Pokud někdo z nás souhlasí, že se bude klanět obrazům svatých, pouze pokud o tom najde důkaz v knihách Starého a Nového zákona, pak bude muset popřít i všechny ostatní věci, které jsme zmínili, a pak uvidí, co mu zbývá z křesťanství.“

kapitola 7, s. 163: „Et celui qui accepte cette sorte de choses [les pratiques coutumières], excepté le prosternement devant les images, celui-là devrait accepter le prosternement devant les images et savoir que de toutes les diverses choses [pratiques coutumières], rien n'est plus généralement répandu dans l'Église que les images.“

„A kdokoli přijímá některé z těchto přijatých zvyků, kromě klanění před obrazy, ten by měl přijmout poklonu před obrazy a vědět, že ze všech různých zvyků není nic obecně rozšířené v církvi tolik jako obrazy. Ať ví, že neexistuje země, kde by byly kostely bez obrazů.“

kapitola 8, s. 164: „Nous les fidèles, nous ne nous prosternons pas devant les images comme devant des dieux, comme le font les païens. À Dieu ne plaise ! Nous manifestons seulement la disposition et l'amour de notre âme envers les traits de l'image... Ainsi, nous les fidèles, nous n'embrassons pas les images à cause de quelque sentiment autre que l'amour pour ceux que nous représentons en elles.“

„My věřící se neklaníme před obrazy jako před bohy, jak to dělají pohané. To se Bohu nelíbí! Ukazujeme jen připravenost a lásku naší duše vůči významu obrazu... My věřící nelíbáme obrazy z jiného citu než z lásky k těm, které obrazy představují.“

kapitola 8, s. 165: „...les docteurs ressemblent à un homme qui se décide de moudre ce levain, de le pétrir, de le faire cuire et de révéler sa force qui est voilée à ceux qui n'ont pas de connaissance et qui n'ont vu que le levain inachevé.“

„... podobají člověku, který se rozhodne zpracovat tento kvas, uhníst z něj těsto, nechat upéct a odhalit jeho sílu těm, kterým byla dosud skrytá.“

kapitola 9, s. 166–167: „La mère de Salomon, le fils de David, ne s'est-elle pas prosternée devant David (1 R 1, 16)? Le prophète Nathan n'est-il pas entré chez David, ne s'est-il pas jeté par terre en voyant David et ne s'est-il pas prosterné devant lui [ne l'a-t-il pas vénéré] (1 R 1, 23)? Et les fils des prophètes ne se sont-ils pas prosternés devant Élisée le prophète (2 R 2, 15)?“

„Copak se matka Šalomouna, syna Davidova, nepoklonila Davidovi (1 Kr 1, 16)? Nepřišel prorok Nátan do Davidova domu, nepadl na zem, když viděl Davida, a nepoklonil se mu (1 Kr 1, 23)?... A nepoklonili se synové proroků proroku Elizeovi (2 Kr 2, 15)?“

kapitola 11, s. 169: „...non devant des planches de bois et des couleurs, mais seulement devant le Christ qui de tous les points de vue est digne de recevoir le prosternement ; nous nous prosternons aussi devant les saints qui sont dignes du même prosternement,..."“

„... ne jako prkna dřeva a barvy, ale jako Krista, který je vždy hoden pocty klanění, a jako svaté, kteří si zaslouží stejnou úctu“

kapitola 12, s. 171: „Les noms et les images sont équivalents, lorsqu'ils indiquent quelque chose, et à travers les noms et les images, ce qui est indiqué, soit mépris soit respect, atteint ce qu'indiquent les noms et les images.... “

kapitola 12, s. 172: „Alors, comment blâmer les chrétiens qui représentent le visage du Christ aux moments de sa vie lorsqu'il accomplissait l'œuvre de salut ainsi que les visages des saints en train de faire leurs exploits?... Car regarder leurs images, c'est comme

regarder le Christ et les saints eux-mêmes, même si les images ne sont pas liées à eux. Si quelqu'un dit que les noms ne sont pas comme les images, il parle à partir de son ignorance, car il ne sait pas que les lettres, les formes écrites, des noms sont la forme et la représentation pour les mots, que les mots sont les formes pour les pensées et que les pensées sont les formes pour les choses, comme le disent les philosophes. Les images ne sont autre chose qu'une écriture claire que tous peuvent comprendre, qu'ils sachent lire ou non. Voilà pourquoi elles sont par conséquent meilleures que l'écriture, car l'écriture et les images sont des souvenirs des choses qu'elles représentent et les images sont plus efficaces que l'écriture, car elles permettent à ceux qui ne savent pas lire de comprendre et elles font comprendre plus facilement que les livres. “

„Jména a obrazy jsou ekvivalenty, které ukazují na někoho, a skrze jména či obrazy jsou tyto osoby respektovány nebo opovrhovány... A tak, jak vinit křesťany, kteří zobrazují Kristovu tvář ve chvílích jeho života, kdy uskutečnil dílo spásy, stejně jako tváře svatých...? Vidět jejich obrazy, to je jako vidět Krista a svaté samotné, i když obrazy nejsou s nimi spojeny. Pokud někdo říká, že jména nejsou jako obrazy, mluví z neznalosti, neboť zná jen písmena, které jsou psané formy. Jména jsou formy a zobrazení pro slova. Slova jsou formy a zobrazení pro myšlenky a myšlenky jsou formy a zobrazení pro věci. Obrazy nejsou jiné věci než jasné psaní, které všichni mohou pochopit, ať umí číst nebo ne. To je, proč jsou lepší než psaní, neboť psaní a obrazy jsou vzpomínky na věci, které zobrazují, a obrazy jsou účinnější než písmo, protože dovolují těm, kteří neumí psát, porozumět a vedou k porozumění snadněji než knihy“.

kapitola 14, s. 173: „Et celui qui honore les saints mérite sans doute la plus grande récompense de la part du divin Seigneur des saints et ces derniers deviennent ses avocats devant le trône de Dieu... Ainsi, dans sa bonté, Dieu a fait des saints des médiateurs entre lui et ses serviteurs afin d'honorer les saints et d'encourager les autres à réjouir de leur bonheur auprès de lui.“

„A ten, kdo uctívá svaté, si bezpochyby zaslouží největší odměnu ze strany Boha a svatí se stávají jeho obhájci před Bohem... A tak, ve své dobrotě, Pán udělal ze svatých prostředníky mezi ním a svými služebníky, aby uctívali svaté a povzbuzovali ostatní, aby se radovali ze svého štěstí s ním.“

kapitola 16, s. 176: „Mais toi, ô juif, toi qui maintiens qu’il ne faut se prosterner que devant Dieu, en t’obstinant à une parole de Dieu dont tu ne comprends pas le sens et dont tu ne comprendras jamais le sens, tant que tu es juif — que fais-tu du prophète David qui t’ordonne de te prosterner devant l’escabeau des pieds du Seigneur, lequel est pour toi la terre? Car tu ne comprends pas le sens spirituel de l’Écriture, comme le Seigneur le dit dans le livre du prophète Isaïe : « Le ciel est mon trône et la terre l’escabeau de mes pieds ».“

„Ale ty, žide, který trváš na tom, že není třeba se klanět před jiným než Bohem, a který sis vzal do hlavy Boží slovo, jemuž smyslu nerozumíš a ani nikdy neporozumíš, co uděláš s prorokem Davidem, který přikazuje se klanět před podnožím nohou Pána, který je pro tebe zemí? Neboť ty nerozumíš duchovnímu smyslu Písma, jak to Pán říká v knize Izajáš: Mým trůnem jsou nebesa a podnoží mých nohou země.“

kapitola 18, s. 177–178: „Les israélites étaient des adorateurs acharnés des idoles. Si Dieu avait permis le prosternement devant les images, ils se seraient servis de sa permission comme prétexte et ils seraient obstinément restés liés à l’idolâtrie. Mais Dieu s’est comporté avec eux simplement comme un parent sage avec un fils rebelle et ignorant, conscient du fait que si le fils avait eu une épée à sa disposition, il aurait frappé ses frères et autres membres de la famille. Le roi aurait voulu mettre à la disposition du fils une épée pour combattre ses ennemis, mais il savait bien que si le fils était arrivé une épée à la main, il aurait frappé avec elle les gens de sa maison. Alors il lui a ordonné de ne jamais saisir d’épée. Ainsi, Dieu aussi, sachant bien que les israélites n’étaient pas capables de distinguer le prosternement justifié du prosternement injustifié, il leur a interdit de se prosterner devant n’importe quelle image.“

„Izraelité byli uctívači posedlí idoly. Pokud by Bůh povolil klanění před obrazy, posloužili by si jeho svolením jako výmluvou a zůstali by spojeni s modloslužbou. Ale Bůh se k nim zachoval jako moudrý rodič k rebelskému synu, vědom si toho, že pokud by měl syn k dispozici meč, zasáhl by své bratry a další členy rodiny. Král by chtěl dát synu k dispozici meč k boji s nepřáteli, ale věděl dobře, že pokud by syn dostal meč do ruky, zasáhl by s ním členy domu. A tak přikázal nikdy meč nepoužít. Bůh věděl, že Izraelité nebyli schopni rozlišit oprávněné klanění od neoprávněného, zakázal jim proto se klanět před jakýmkoli obrazem.“

kapitola 21, s. 182: „Ces saints-là, tu peux bien voir comme nous nous prosternons devant eux, même devant leurs os après leur mort, parce qu'ils sont devenus vases de l'Esprit Saint, et ce dernier ne les abandonne pas ni en vie ni après mort.“

„Tito svatí, před kterými se klaníme, i před jejich kostmi po jejich smrti, protože se stali nádobou Ducha svatého, který je neopustil ani po smrti.“

kapitola 24, s. 185: „Béni donc est celui qui fait une image de notre Seigneur et qui se prosterne devant elle, pour la raison que nous avons dite. Et béni est celui qui fait des images des saints, en se prosternant devant elles en signe d'honneur, en reconnaissant leurs exploits, pour solliciter leur intercession et pour les imiter. Malheur à celui qui abandonne cette pratique.“

„A blažený je ten, kdo vytváří obrazy svatých, klaní se před nimi, aby jim vyjádřil úctu, uznává jejich činy, hledá jejich přímlovu a napodobuje je. Běda tomu, kdo opustí tuto praxi.“